

Poorters in West-Friesland

I. SIJMON PIETERSZ POORTER
GAAT NAAR
HET HEILIGE LAND

Gekleurde lithografie van David Roberts; reis Palestina 1838/1839.

P.A.C. PRINS-POORTER
Glimmen, 1993

Inhoud

De kroniek van de stad Medenblik	
Poorters in de gouden eeuw	
De weddenschap in de herberg	
De voorbereidselen tot de reis	
De handel op de Levant	
De brief van de Gardiaan	
Sijmon als pelgrim in het Heilige Land	
Terug naar huis	
De kroniekschrijver	
Een variant op de kroniek	
Een procesgang	
De kosten van een Jeruzalemse reis omstreeks 1680	
Geraadpleegde bronnen	
Nawoord	

© Copyright 1993. Mevr. P.A.C. Prins-Poorter.

Alle rechten op de tekst van deze uitgave voorbehouden, inclusief het recht van verveelvoudigen, geheel of gedeeltelijk, in enige vorm of op enige wijze.

De kroniek van de stad Medenblik

In de Chronyk van de Stad Medenblik, geschreven door Dirk Burger van Schoorl en gepubliceerd in het jaar 1709 vinden we het verhaal van het wedervaren van de schepen Sijmon Pietersz Poorter uit Haringkarspel. We treffen hem op Driekoningen van het jaar 1614 in de herberg. Hij gaat een weddenschap aan om naar het Heilige Land te vertrekken, Jeruzalem te bezoeken en binnen een jaar weer in Haringkarspel terug te zijn. De Kroniek luidt als volgt:

– 'Tot Haringkarspel in 't begin van dit jaar, geschiede alhier een ongehoort wetspel van een huysman gelyk hier na volgt:

Zimon Pietersz Poorter, Scheepen in het Dorp Haringkarspel, op drie Koningendag, in de Herberg zittende met zyn meedemakkers, om een gelag te drinken, verkoopt aan zyn gezelschap die by hem in 't gelag zaten te drinken, al zyn Koeyen die op zyn stal stonden, aen de een, een Koe, aen de ander twee Koeyen, en voort tot dat hy ze alle quyt was: op die conditie, dat hy de Stad van Jerusalem binnen 't jaar zoude bezoeken, en dan zoude hy dubbelt geld voor zyn Koeyen hebben, maar hy zoude zyn beraad hebben tot 's anderen daags de klokke twaalf uren, die afging most twee halfvaten bier in 't gelag geven, des anderen daags quamen zy alle by malkanderen te twaalf uren, en bragten by, maar niemand boste, de koopmanschap ofte het wetspel ging aan. En het wetspel moeste uytgevoert werden zoude het gewonnen worden.

Wat had Zimon Pietersz Poorter te doen, hy gaat heen, en laat Boelhuys houden, en verkoopt voorts al zyn bewint, als Schaapen, Verkens en Lammeren, en Huysraad 't geen hy ontbeeren wilde, meede op zyn Jeruzalemse rys, dit gedaan zynde gaf hy aan ieder een Rykxdaalder ofte Rykxdaars dieze hebben woude op gelyke conditie. Maar nam van alle dit voorschreven notariale hantschrift.

Dit alles aldus verricht hebbende, reyst deeze Zimon Pietersz Poorter na Amsterdam, en verneemt eens wanneer daar Scheepen na de Lavand gingen, en komende op 't Prinzen-hof, hoort aldaar, dat daar een Convoyer na de Straat ofte Levand ging. Hy komende by den Capiteyn en accordeert met hem, hoe veel hy zal geven, om voor Passagier meede te varen. Zy accordeeren dat hy zoude geven, voor zyn vragt en kost alle dagen een oort van een Rykxdaalder, zoo lang hy op het Schip was, op conditie dat hy een kisJe meede nemen mogten, daar hy 300 gulden aan Koopmanschap in hadde.

Tot Amsterdam zyn dingen verrigt hebbende, gaat naar huys, maakt zyn bultzak klaar: de tyd komende, dat de Scheepen in Texel quamen, en de zeyldag vast gestelt was, kreeg hy een brief van de Capiteyn, dat hy aan boort moste komen, zoo hy nog van meening was om meede te gaan.

Deeze Zimon Pietersz Poorter was niet luy, laat hem met zyn goet dat hem dienstig was (gepakt hebbende) na de Helder brengen, met een wagen, na dat hy afscheyd van zyn Vrouw en Kinderen hadde genomen, laat hem aan boort zetten, de zeyldag komende, steeken zy met de Vloot (een goede wint hebbende) in Zee. Eenige Maanden daar na in de Levant komende voor het Heylige Land, liet hem van het Bootsvolk aan Land zetten, voor de Stad Joppe ofte Jafo, en reysde doen van daar op Rama, en tot de Stad van Jerusalem. ' –

Daarna komt er een beschrijving van de plaatsen, die Sijmon in het Heilige Land heeft bezocht - hierop zal later nog worden ingegaan. De Kroniek besluit als volgt:

– 'Nu vorders tot ons voorige propoost te komen, deeze voorschreve Zimon Pietersz Poorter, quam binnen de tyd van drie vierendeel-jaars in het Dorp van Haringkarspel van zyn behouden reys, zyn wetspel gewonnen hebbende, vordert zyn geld in van de geenen die tegen hem hadden gewet, en leefden met zyn Vrouw en Kinderen nog verschyden jaren hier na in vrede. Zyn kisje met 300 gulden

Koopmanschap dat hy op de reys hadde meede genomen, daar hadde hy zoo veel meede gewonnen dat hy zyn geheele reys te water en te Land meede kon betalen, en geld over hiel. Hy bragt een deeken meede, die op het graf Jesu Christi hadde gelegen en is hier nog tegenwoordig aan de groote Sluys in de Zype. '–

Poorters in de gouden eeuw

De kroniek geeft een aantal bijzonderheden over Sijmon, de hoofdpersoon in dit avontuur. Hij had een bedrijf, waarop hij koeien, lammeren en varkens hield. Was hij dus boer van beroep? Dat hoeft hier natuurlijk niet automatisch uit te volgen. Bouw- en weiland waren in de 16e en 17e eeuw een goed beleggingsobject. Al voor de opstand tegen Spanje hadden burgers belangrijk meer land in handen dan adel of kerk. Het is best mogelijk dat Sijmon zijn inkomen voor een deel uit zijn boerenbedrijf heeft gehaald en anderdeels uit handel en varen om vracht. Via de grote binnenmeren kon er op Amsterdam en via de Reker op Alkmaar worden gevaren en waarschijnlijk heeft Sijmon kans gezien zijn waren in één of in beide steden af te zetten. Zijn manier van handelen in 1614 bevestigt dat vermoeden. Het op stadsmarkten verhandelen van vee, veeteeltproducten of andere waar was echter voorbehouden aan diegenen die de poorterrechten van een stad bezaten. Mocht Sijmon deze rechten dan al niet door geboorte hebben gehad, dan kon hij ze gekocht hebben - voor goed geld is veel te koop.

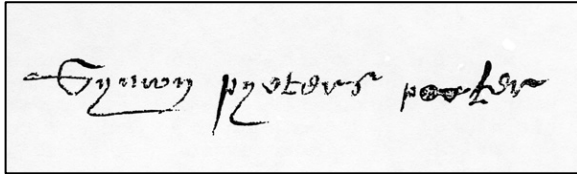
Hoewel er in de 16e eeuw duizenden poorters in de steden van de Lage Landen hebben rondgelopen, was het niet zo dat alle inwoners van de stad recht op het poorterschap konden doen gelden. Lieden zonder financiële draagkracht werden niet in de poorterboeken ingeschreven. Was het nu zo dat mensen die wel aan deze verplichtingen voldeden in ons hele land poorter werden genoemd? Nee, over het algemeen werd die benaming in het westen van de Lage Landen, namelijk in Noord- en Zuid-Holland, Zeeland en Utrecht gebezigd, maar in het noorden en oosten was de term 'burger' meer gebruikelijk. Het begrip poorter wordt vaak ten onrechte gekoppeld aan het inwonerschap van een stad. Veel oorkonden met stedelijke privileges bevatten dan ook uitgesproken agrarische bepalingen. Er waren blijkbaar hier en daar in de landbouw werkzame dorpelingen die de persoonlijke status van poorter genoten. Hun

enige handelsactiviteit bestond vaak uit het ter markt brengen van hun eigen producten.

Zelfs omstreeks 1650 was het hebben van een geslachts- of familienaam in de Republiek nog vrij zeldzaam. De personen worden dan nog meestal aangeduid met hun doopnaam, gevolgd door hun vadersnaam, het z.g. patronymicum. De naam Sijmon Pietersz lijkt erg veel op een complete voor- en achternaam, maar zegt niet meer dan 'Sijmon, de zoon van Pieter'. Nu blijkt dat de naam Poorter in de eerste helft van de 17e eeuw in Haringkarspel al volop als familienaam wordt gebruikt. Dit lezen we af uit de doopboeken en uit opgemaakte acten. Het is een voor de hand liggende conclusie, dat het pas zinvol is de toevoeging 'poorter' in de omgang te gaan gebruiken als men zich in zijn agrarische omgeving door het poorterschap onderscheidt. Er is dus sprake van een extra identificatiemogelijkheid, maar ook van verschil in status. Sijmon was naast ondernemer schepen van Haringkarspel en maakte deel uit van de Raad. Zijn naam staat meermalen in de Schepenrollen vermeld, altijd geschreven als Sijmon, vandaar dat de officiële, eigentijdse schrijfwijze hier is aangehouden.

De overheid liet de hele jurisdictie uitoefenen door het door haar benoemde College van Baljuw en Schepenen. Zij behandelden zowel de halsmisdrijven als de geringere vergrijpen, die met lichamelijke straffen of geldboetes werden gestraft. Voorts verzorgde de Schepenbank wat wij tegenwoordig onder civiele rechtspraak verstaan, namelijk het berechten van geschillen tussen burgers en het verlenen van beschikkingen op verzoekschriften. Ook had ze tot taak het transporteren van onroerend goed, het opmaken en inschrijven van hypotheekacten en van testamenten of het benoemen van voogden. De baljuw trad in strafzaken namens de hoge overheid als eiser op, de schepenen wezen vonnis, wat vervolgens weer door de baljuw ten uitvoer werd gelegd. Er zijn later meer personen uit de familie Poorter aan te wijzen die schepen waren, o.a. Sijmon's zoons Pieter en Jan, beiden uit Haringkarspel. Hun handtekening zien we dan ook op de zogeheten Schepenrollen verschijnen. Zij

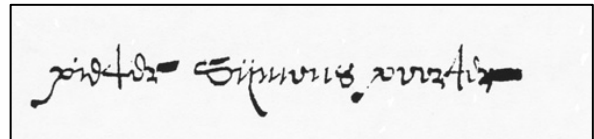
behoorden tot de invloedrijke ingezetenen en waren in het bezit van land en geld, anders waren ze heus geen schepen geweest. Het was immers een ijzeren regel in de jonge Republiek: geen geld - dan geen invloed!

Handtekening van Sijmon Pietersz Poorter op de Schepenrol van Haringkarspel d.d. 1 Oktober 1615.

“Wat zal z'n vrouw wel gezegd hebben van die weddenschap”, horen we nog al eens als reactie. We kunnen wel bevroeden wat een vrouw van nu tegen haar man gezegd zou hebben als hij het gemeenschappelijk hebben en houden tot inzet van een weddenschap zou hebben gemaakt en dan ook nog meedeelde dat hij van plan was een jaar op reis te gaan. De kroniekschrijver vertelt ons niets dienaangaande. Maar, vragen we ons af, zouden de reacties van toen hetzelfde zijn als die van nu. Waarschijnlijk niet - culturen (en dus waardeoordelen) zijn niet constant door de eeuwen. In West-Friesland was in de Gouden Eeuw een groot deel van de mannelijke bevolking zeevarend. De agrarische sector had maar een beperkte opnamecapaciteit en het was niet mogelijk elke zoon aan een stuk land te helpen om een bedrijf te beginnen. Men was er al eeuwenlang aan gewend dat de mannen er op uit gingen als de winterstormen voorbij waren. De zorg voor huis en haard werd aan de thuisblijvers overgelaten. Die zorgden er voor dat de zaken goed werden beheerd, het land bebouwd en de oogst binnengehaald. Op burens en verwanten kon worden gerekend bij geboorte, ziekte, ongeval of overlijden. Tot voor kort was het op onze Waddeneilanden een vertrouwd patroon dat de huisvader een boerderij had en daar het gezinsinkomen uit haalde, maar dat de opgroeiende zoon(s) met varen de kost verdienden. Pas als de vader te oud werd om het bedrijf te blijven voeren was de tijd gekomen dat de zoon op zijn beurt op de boerderij kwam.

Voor de zeevaart kwam men echter handen te kort, er werden zelfs veel buitenlanders zoals Duitsers en Scandinaviërs aangetrokken. Er viel geld te verdienen in het vrachtvervoer op de Oostzee, op Engeland en Frankrijk en sinds kort ook op de Middellandse Zee en de Verre Oost.

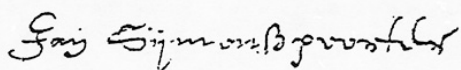
Handtekening van Pieter Sijmonsz Poorter op de Schepenrol van Haringkarspel d.d. 11 April 1646.

Van de huiselijke omstandigheden van Sijmon weten we buiten de kroniek om wel het een en ander af. Hij woont in Calverdijsk, een kleine buurtschap behorend tot het dorp Haringkarspel. In maart 1606 laat hij bij een notaris-publiek in Alkmaar een testament opmaken - hij moet toen handelingsbevoegd en dus meerderjarig zijn geweest. Hij was kennelijk nog ongetrouwd want als universele erfgenamen legateert hij aan zijn broer Cornelis Pietersz twee vijfde part van de erfenis, aan het kind van zijn overleden zuster Maddalena ook twee vijfde, en aan zijn halfzuster Anna een vijfde part. Aan Cornelis vermaakt hij bovendien een bescheiden stuk weiland aan de Ringvaart in Dirkshorn, en dat is het enige deel van de erfenis wat concreet genoemd wordt - de rest heet ‘de verdere goederen, roerend en onroerend goet, actiën en crediten geen uijtgesonderd’. Het is lang niet ondenkbaar dat Sijmon deel uitmaakte van een wat groter familieverband, waarbij ouders, broers, zusters en kinderen onder één dak woonden. Een individualistische levensinstelling kwam toen heel wat minder vaak voor dan tegenwoordig. Als de wind 's winters te keer ging in het laaggelegen land tussen de uitgestrekte meren of als het vroor dat het kraakte (we hadden toen immers de Kleine IJstijd!) kroop men in het donkere en duistere vertrek graag bij elkaar. De schaarse uren voor het naar bed gaan werden gekort met verhalen vertellen bij het warmte en licht verspreidende open vuur dat zich op de grond bevond. En wie waagde zich als de

maan niet scheen graag buiten? Het gevaar was groot dat je in het pikkedonker van de dijk afraakte en in de sloot terecht kwam.

Met elkaar oefenden de gezinsleden het boerenbedrijf uit, waarbij Sijmon mogelijk de zakenconnecties verzorgde en dientengevolge nog al eens van huis was. In Noord-Holland werd bijvoorbeeld veel vee geïmporteerd uit Jutland: met ossenschepen werden de magere ossen aangevoerd om op de goede weiden in Holland vetgemest te worden. Liep Sijmon wegens zijn handelsreizen soms meer risico dan zijn broer?

In 1614, het jaar van de weddenschap blijkt hij getrouwd te zijn en vrouw en kinderen te hebben. Zijn vrouw Maertgen stamde uit Dirkshorn, een buurtschap die ook tot Haringkarspel behoorde. Er bleek nog al wat bezit aan land in haar familie te zijn, als bruidsschat zal Maertgen behalve goederen dan ook ongetwijfeld land meegekregen hebben. Als ze op huwelijksvoorwaarden zijn getrouwd, wat in boerenfamilies nog al eens voorkwam, heeft Sijmon alleen zijn eigen bezit en niet haar erfdeel aan land op het spel kunnen zetten. Mocht hij van zijn riskante reis niet terugkeren en zou het gezin, behalve het verlies van de kostwinner ook nog een aanzienlijk financieel verlies lijden dan hield Maertgen toch nog haar eigen inkomsten uit bezit over. Uit een acte uit 1624 zouden we kunnen opmaken dat het gezin van Sijmon en dat van Cornelis onder één dak woonden - het dagelijkse leven op de boerderij veranderde in zekere zin niet dramatisch in de maanden van zijn afwezigheid.

A handwritten signature in dark ink, reading 'Jan Sijmonsz Poorter'. The script is cursive and somewhat stylized, typical of 17th-century Dutch handwriting.

*Handtekening van Jan Sijmonsz Poorter
onder zijn testamentaire beschikking d.d. 151
Juni 1668.*

De weddenschap in de herberg

In de Gouden Eeuw werd er volop gegokt. De mannen speelden graag, en dat altijd om geld. Allerlei kaartspelen, maar zelfs ook het schaakspel, werden overal met een geldelijke inzet verlevendigd. Ook dobbelen was erg populair. Zelfs buiten het eigenlijke spel gingen men graag weddenschappen aan - vaak avontuurlijk en driest. Het 'Wie niet waagt, die niet wint' moet door veler hoofd hebben gespeeld.

Het wedden had vaak plaats in de herberg. Dat was in die tijd de plaats waar ontspanning en tijdverdrijf werd gezocht. In eenvoudige plattelandsgemeenten stond vaak geen ander publiek gebouw van aanzien dan de kerk. Voor kerkelijke aangelegenheden werd in de consistorie van de kerk vergaderd, maar voor zaken doen was de herberg de aangewezen plaats. Koop en verkoop zijn altijd in de herberg letterlijk en figuurlijk beklonken. Ook het College van Schout en Schepenen kwam daar bij elkaar - waren dat soms 'de medemakkers' van Sijmon?

In de Republiek was het verboden om weddenschappen die in herbergen waren aangegaan meteen van kracht te laten worden; er was een verplichte bedenktijd vastgesteld. Daarom zien we onze weddenden dan ook de volgende dag weer bij elkaar komen. Ieder had nog de gelegenheid zich terug te trekken, al kostte hem dat wel twee halve vaatjes bier. Want we moeten niet uit het oog verliezen dat beide partijen risico liepen: Sijmon veruit het zwaarste, want hij moest een hachelijke reis ondernemen, maar de 'meedemakkers' omdat ze de kans hadden dat ze hem de tegenwaarde van een koe moesten uitbetalen.

Het praatje zal wel als een lopend vuurtje door het dorp zijn gegaan: "Sijmon houdt boeldag en verkoopt z'n hele hebben en houden"! De koeien waren al van eigenaar verwisseld, maar op de boeldag gingen de schapen, varkens en lammeren ook nog van de hand, evenals huisraad dat hij wel kwijt wilde. Sijmon bleek echter hoog spel te spelen, want tot

slot stelde hij andere dorpsgenoten eveneens in de gelegenheid om aan de weddenschap deel te nemen. Ieder die mee wou doen overhandigde hij een rijksdaalder, echter onder conditie dat hij het dubbele zou ontvangen als hij binnen de gestelde tijd terug was. We begrijpen nu dat die boeldag mede nodig was om op grote schaal aan contant geld te komen - een stout staaltje van ondernemerschap!

Opmerkenswaard is dat alles notarieel werd vastgelegd. De weddenschap inzake de reis naar het Heilige Land werd dus als een zakelijk object behandeld.

Gezicht op de Schreierstoren en de Hoofdbrug, die de Geldersekade en de Ouderzijdse Kolk overspent. Uiterst rechts een paar van de tegenwoordige huizen aan de Prins Hendrikkade. Van Reinier Nooms (Gemeentearchief Amsterdam, 17^e eeuw). Toen Sijmon Pietersz Poorter op zoek was naar een scheepskapitein die hem mee kon nemen op zijn reis naar de Levant, heeft hij hoogstwaarschijnlijk ook hier rondgelopen.

De voorbereidselen tot de reis

Nadat Sijmon alles betreffende zijn weddenschap door een notaris-publiek heeft laten vastleggen, gaat hij naar Amsterdam om polshoogte te nemen, 't Is hartje winter. Met mooi open winterweer kan hij de boot genomen hebben en via het Woudmeer, De Waert, de Schermer, de Beemster en de Wormer Amsterdam bereikt hebben en als er al ijs lag - dan maar op de schaats.

In Amsterdam is het een drukte van belang. De Florentijn Francesco Carletti, die een reis om de wereld maakte en in 1606 in Holland was, vermeldt "dat men in de havens van Amsterdam vaak zeven- of achthonderd zeilschepen aantreft ongeteld het onnoemelijk aantal kleinere schepen". Al die grote en kleinere schepen lagen voor het laden en lossen afgemeerd aan aanlegsteigers, die vaak aan de grachten gelegen waren. Vlak bij die aanlegsteigers bevonden zich de talloze herbergen en logementen voor de kooplieden en zeelui - daar speelde zich ook een groot deel van het zakendoen af, zoals het houden van scheepsveilingen en de openbare verkoop van huizen en land. En over de tapperijen hebben we het dan nog niet gehad. Daarvan telde Amsterdam er in 1613 liefst 518.

Sijmon weet kennelijk waar hij zijn moet en begeeft zich naar het Prinsenhof, het

omgebouwde St. Cecilia-klooster aan de Oudezijds Voorburgwal. Dit kreeg na de Hervorming de bestemming de Stadhouder te herbergen, wanneer deze Amsterdam met een bezoek mocht vereren. Van buiten aan de gracht heeft het Prinsenhof weinig aanzien, al is de hardstenen toegangspoort een werk van de bouwmeester Hendrik de Keijser. De noordelijke vleugel van het gebouw is het eigenlijke ontvangstkantoor der convooi-gelden. Hier werden jaarlijks grote bedragen geïncasseerd. Dit gebouw, het oude kerkje van St.Cecilia, staat op de pentekening links van de binnenplaats. Het grote gebouw aan de rechterzijde werd pas in 1661 gebouwd en is het z.g. Admiraliteitsgebouw. De Admiraliteitscolleges waren door de Staten-Generaal ingesteld om de 'convooyen en licenten' (in- en uitgaande rechten) te ontvangen. Uit de opbrengst werden oorlogsschepen gebouwd en uitgerust, die de koopvaart tegen vijanden en zeerovers dienden te beschermen.

Inderdaad, al spoedig vertrekt een schip naar de Levant. Sijmon moet voor zijn overtocht en kost aan boord 'alle dagen een oort van een rykxdaalder' betalen. De waarde hiervan ten opzichte van ons huidige geld is moeilijk vast te stellen.

In de Republiek werden na 1581 door de meeste provincies rijksdaalders geslagen - in West-Friesland was dat de West-Friese

rijksdaalder. Deze weegt 29,03 gram zilver en vertoont aan de voorzijde het borstbeeld van een man met muts en geschouderd zwaard. Het jaartal staat ter weerszijden in het veld. De spreuk in het omschrift luidt: DEUS FORTITUDO ET SPES NOSTRA, d.w.z. God is onze kracht en onze hoop. Aan de keerzijde bevindt zich het wapen van West-Friesland met daarboven helm, helmteken en helmkleed.

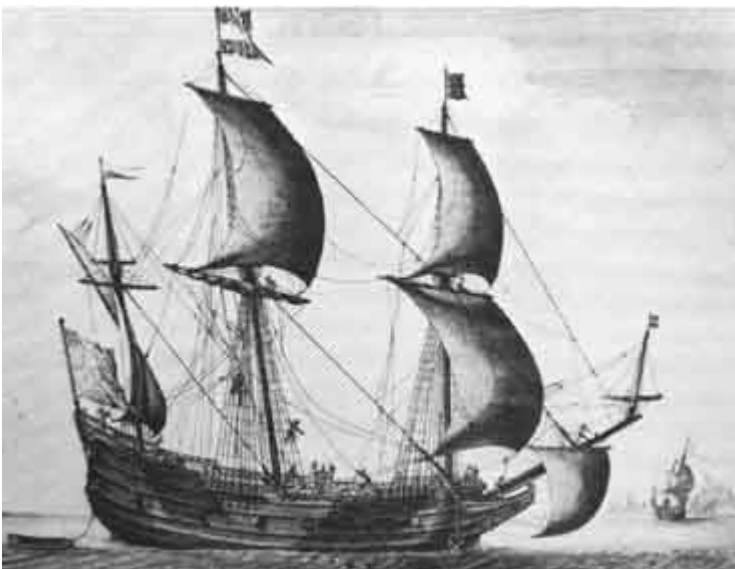
Per dag moest er voor overtocht en kost aan boord een oord van een rijksdaalder betaald worden. Een oord is de geldswaarde van een kwart van een munteenheid, die door een kruis in vier hoeken was verdeeld. Het kan zijn dat het hier oorspronkelijk de Bourgondische Kruisrijksdaalder betrof met aan de keerzijde het Bourgondische stokkenkruis. Het gewicht hiervan bedraagt 29,30 gram zilver met een gehalte van 0,892. Sijmon zou dan per dag het equivalent van 7,34 gram zilver hebben moeten betalen. Later werd de oord vrijwel uitsluitend gebruikt ter aanduiding van een koperen muntje ter waarde van een kwart stuiver.

Uit diverse bronnen weten we wat het loon van een geschoolde knecht was in die tijd. In Haarlem verdiende in 1612 een blekersknecht een dagloon van twaalf stuivers, in Amsterdam in 1617 een droogscheerdersknecht (iemand die in de laken-bereiding werkzaam was) veertien stuivers. Als er het hele jaar door gewerkt en verdiend werd zou dat neerkomen op 218 gulden en tien stuivers. Roggebrood was in de 16e

eeuw het voornaamste bestanddeel van het voedselpakket. De broodconsumptie van een echtpaar met twee jonge kinderen wordt geschat op vijf pond per dag. In 1612 kostte zo'n roggebrood 7,9 stuivers. Als het standaardgezin drie van deze broden per week verbruikte, dan waren de uitgaven voor brood dus 23,7 stuivers per week of 61 gulden per jaar. We hebben het dan nog niet gehad over de overige levensmiddelen, noch over kleding, huishuur, verwarming of ziekte- en begrafeniskosten'

Sijmon moest voor de kost aan boord betalen, en at dus wat de pot schafte. Het is heel goed mogelijk dat het dagelijks menu er als volgt heeft uitgezien: voor het ontbijt gekookte gort met een klontje boter en scheepsbeschuit. Om twaalf uur kan er uit het kombuis groene erwten met pekelvles (snert) gekomen zijn, of capucijners met spek, of bruine bonen met gebakken spek. Mosterdzaad werd in een houten bak gedaan, waarin een ijzeren kogel werd voortbewogen, die het zaad fijn maalde. Hieraan werd azijn toegevoegd. De mosterdsaus moest wat extra smaak aan de maaltijd geven. Om zes uur 's avonds volgde er scheepsbeschuit of hardbrood. Bij dit soort droge maaltijden werd bier gedronken. Al met al voedzaam maar met weinig variatie.

Tot z'n lijfgoed moet een stevige wollen reismantel hebben gehoord waar hij zich 's nachts kon inwikkelen en die hem bescherming

Een fluitschip

bood bij guur weer op zee. Misschien behoorde een tinnen bord, mes, lepel en kroes ook wel tot zijn uitrusting.

De handel op de Levant

Sijmon Pietersz Poorter leefde aan het begin van een eeuw, die later 'De Gouden Eeuw' genoemd zou worden. De jonge Republiek der Zeven Verenigde Provinciën was sinds 1568 in een oorlog met Spanje gewikkeld, die nog tot 1648 zou duren. De opstand tegen het Spaanse gezag maakte dat de ontrouwe onderdanen door de Spaanse koning als rebellen werden beschouwd. Dit had onder meer tot consequentie dat de Spanjaarden zich gerechtigd achtten schip en lading van Nederlandse schepen verbeurd te verklaren. Vooral in de buurt van de Straat van Gibraltar liepen Nederlandse schepen een groot risico door Spaanse schepen aangehouden te worden. Hoewel Prins Maurits er erg op tegen was werd vooral uit handelsoverwegingen in 1609 een Bestand gesloten tussen de Republiek en Spanje, dat twaalf jaar zou duren. Door dat Bestand viel er een heel blok tegenstanders weg. De handel op de Levant begon binnen reikwijdte te komen.

Onder de zeer kundige leiding van de Turkse sultan Suleiman de Prachtlievende, een tijdgenoot van onze keizer Karel V en Koningin Elisabeth van Engeland, was het Ottomaanse rijk de schrik van Europa geweest. Het omvatte in zijn tijd bijna alle beroemde steden uit de bijbelse en klassieke geschiedenis zoals de eigen hoofdstad Constantinopel, maar ook Carthago en Caïro, Babylon en Bagdad, Alexandrië en Athene, Jeruzalem en Damascus, Ninevé, Mekka en Medina. De rivieren Euphraat en Tigris, Nijl, Jordaan en Donau doorstroomden zijn gebied. Het was een rijk dat de welarendste en mooiste gebieden der toenmalige wereld omvatte. Maar onder zijn opvolgers hield de omstuimige uitbreiding van het Rijk op, de eerste soldatenoproeren vonden plaats.

Toen Sijmon zijn reis naar het Heilige Land ondernam regeerde Sultan Ahmed I, de 14e sultan van Turkije, die pas veertien jaar oud was toen hij in 1603 op de troon kwam. De Porte verloor toen nog meer zijn image van gevreesd tegenstander. Engeland en Frankrijk hadden al een aantal jaren hun ambassadeurs aan het hof

en zij hielden nauwlettend in de gaten in welke mate de Turkse macht aan het tanen was en probeerden tegelijkertijd om voor de handel een stevige voet binnen de deur te krijgen.

In 1610 vroegen enige Amsterdamse kooplieden een Nederlandse consul naar Constantinopel te zenden om daar onze belangen te behartigen, die voorheen aan Venetië, Frankrijk of Engeland waren toevertrouwd. De Nederlanders begonnen in de Levant zaken te doen 'sonder datter tevooren uyt dese landen opter voorschreven plaetsen (o.a. Cyprus) eenige negotie gedreven is geweest'.

In 1612 bracht Cornelius Haga, een door de Staten-Generaal afgevaardigde zaakgelastigde, een verdrag tot stand tussen de Turken en de Republiek. Sultan Ahmed I verleende voortaan aan de ingezetenen der Republiek vrijheid van handel in zijn rijk. Dat kwam goed van pas, want in een 'Memorie betreffende den Levantschen Handel' uit 1611, gericht aan de Staten-Generaal lezen we:

– *'De vaert ende handel in Levanten is soo groot ende treffelijck, dat sy den Oostindische passeert. Men sal daer meer gelts in connen imployeren dan in die Indische vaert, want bestaet in catoenen, daer all Duytslant moet aff voorsien worden, in galnoten, aniol ofte indigo, rouwe sijde, rebarber en alderhande drogen en verscheyden soorten van fijne costelijke waren ende edelgesteenten Desen handel en is niet als andere vreemde vaerten, daer men sijn geit lanck uut de handen mist, want men heeft sijn retour om de acht maenden weder in de hant; de reeders van een schip connen haer burse sterck maecken.'* –

Uit dit citaat zien we dat beleggers voor een scheepsreis naar de Levant acht maanden rekenden: namelijk voor de zeereis heen en terug, en om lading te lossen en retourvracht in te nemen, dit waarschijnlijk in meerdere haventjes. Sijmon had de benodigde duur voor zijn reis niet zo gek ingeschat! Heeft hij in de Amsterdamse herbergen de zeelui horen

verhalen over hun tochten in de Middellandse Zee of heeft hij daar zelf soms gevaren?

Sijmon was trouwens niet de enige in zijn dorp die belangstelling vertoonde voor de vaart in de Middellandse Zee. Op 9 november 1618 stelden twaalf kooplieden een request op, gericht aan de Staten-Generaal. Hierin bevalen zij een bepaald persoon aan ter benoeming als Nederlands consul in Zante, Cefalonia (twee eilandjes aan de westkust van Griekenland) en Kreta. Een van de ondertekenaars is een zekere Claes Jacobsz Harencarspel; hij was een van de kapitaalverschaffers voor de bedijking van de nabijgelegen Zijperpolder in 1598.

Niet alleen op de Middellandse Zee maar op alle wereldzeeën wapperde het oranje-blanje-bleu aan de masten van de schepen. Duizenden Nederlandse schepen waren in de weer met het halen en wegbrengen van vracht, om het even of het nu zijde uit Japan, kaneel uit Ceylon, graan uit Polen, zout uit Spanje, walvistraan van Spitsbergen of bont uit Noord-Amerika betrof. In onze ogen waren die scheepjes notedoppen - de gevaren van oceanen en poolzeeën werden getrotseerd met nog vrij primitieve zeekaarten aan boord, en met eenvoudige navigatiemiddelen. Wie dan toch hoopt op succes, moet beschikken over gezond verstand, een flinke portie moed en vooral een grote mate van doorzettingsvermogen. Wie neiging had iets snel op te geven was totaal ongeschikt om aan te monsteren op de handels- of oorlogsvloot. De slijtageslag in barre levensomstandigheden vereiste een in onze ogen onvoorstelbare mate van gehardheid.

Niet alleen de natuur was bedreigend - ook de mens. Op allerlei kusten zaten piratennesten. De zeerovers hadden het vooral voorzien op rijkbeladen schepen die niet in convooi voeren en niet door oorlogsschepen begeleid werden. Berucht waren de piraten uit Duinkerken aan Het Engels Kanaal en de Barbarijse zeerovers die de schepen op de handelsroutes door de Middellandse Zee in de gaten hielden en gestationeerd waren op de kusten van Noord-Afrika. Viel men in handen van zeerovers of vijand dan wachtte de opvarenden het lot van gevangenneming en gijzeling.

Mensenroof viel als een voordelig bedrijf te beschouwen, voor sommige categorieën opvarenden kon een hoge losprijs worden bedongen. De enige hoop voor de gevangenen was dat er in het thuisland voldoende geld bij elkaar werd gebracht om hen los te kopen. Gezonde sterke mannen moesten als galeislaaf dienst doen op de galeien van de zeerovers. In Tunis en Algiers stonden reusachtige bouwsels, z.g. bagno's, die honderden slaven herbergden. Deze bagno's waren grote cosmopolitische centra met gevangen zeelui afkomstig uit allerlei landen o.a. Spanje, Frankrijk, Duitsland, Engeland en de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Wie niet voor de galeien in aanmerking kwam werd op de slavenmarkt verhandeld. Rijke Mohammedanen kochten de gevangenen als huisslaaf voor huis- en tuinarbeid. Ter bescherming van haar onderdanen hadden de Staten-Generaal daarom bevolen dat de schepen van de Republiek in admiraalschap moesten varen, dat wil zeggen in georganiseerd verband als convooi onder bevel van een commandant. Er stonden strenge straffen op als schippers van deze gestelde regel afweken.

Er zijn schattingen dat er in Sijmon's tijd zo'n honderd schepen per jaar aan de zogeheten Straatvaart (d.w.z. Straat van Gibraltar) deelnamen, waarvan echter maar een beperkt aantal bestemd was voor de Levant. De meeste schepen waren ongeveer 120 last groot, dat is 240 ton, maar er zijn er ook wel geweest die groter waren, tot 300 ton toe. Het schip waar Sijmon op voer zal waarschijnlijk een fluit geweest zijn, een destijds nieuw soort handelsschip roet een verhoudingsgewijs gunstiger laadvermogen. Het was een schip met 'bolle wangen', smal op het dek. en met een rondgebouwd achterschip zonder spiegel. Het had een geringe diepgang en ruimte voor geschut was er nauwelijks. Een fluit van zo'n 300 ton voer uit met ongeveer dertig 'eeters' aan boord, zoals in de taal van die dagen de bemanningsleden werden genoemd. Uit ervaring wist men dat men een paar maanden later in het vaderland zou terugkeren met een man of vijf

Het op Spanje varende fluitschip De Hasewint. Ets van Reinier Nooms, ong. 1652.

minder aan boord: zij die namelijk het slachtoffer waren geworden van scheurbuik, dysenterie of een bedrijfsongeval. Dit gold echter als het 'normale' risico.

Drie a vier maal per jaar vertrok een convooi, bestemd voor het Middellandse zeegebied van de rede van Texel. In de Middellandse Zee waren Malta en de rede van Livorno veelgebruikte rendez-vous plaatsen. Het was niet altijd gemakkelijk aan retourvracht te komen - sommige schepen bleven wel jaren weg en kwamen dan pas in het moederland terug.

Het is moeilijk vast te stellen in welk convooi en met welk schip Sijmon van Texel naar de Levant voer. Uit de archieven, berustend bij het Scheepvaartmuseum in Amsterdam weten we dat er in het ressort van de consul van Aleppo geregeld Hollandse schepen aankwamen. In 1614 was Cornelis Reyniersz Pauw consul van Aleppo. Onder zijn ressort vielen behalve Aleppo en het ten zuiden daarvan liggende Damascus ook nog enige kleine steden in die omtrek en bovendien de havenplaatsen Tripoli en Alexandrette. Pauw genoot zijn inkomen o. a. uit deze consulaten. In zijn correspondentie met de Staten-Generaal vermeldt hij dat er 'groote onkosten ende schenckagiën vereyscht syn'. Ook Cornelis Haga in het ressort Constantinopel heeft met hetzelfde probleem te kampen. De laatste heeft een aanzienlijk geschenk aan de Pasja in het vooruitzicht moeten stellen. Dit blijkt uit de 'Resolutiën der Staten-Generaal op de

tractementen van Haga en Pauw en het geschenk aan Khalil Pasja, 16 mei 1614'.

– 'Is ook geaccordeert, dat men voor den heere Hallil bassa sal doen maecken de voorgeslagen camere van tapisserie nae de mate, daervan overgesonden by den heere orateur Haga, soo wanneer als die patronen daertoe gerequireert, sullen wesen geleverd, ende daertoe noch doen coopen twee schoone pappegayen, omme den voorschreven heere bassa daarmede te vereeren ende S.E. te genegender ende williger te maecken totte bevoordering van deser landen saecken ende van de coopluysden bij den Grooten Heere.' –

In de Resolutiën d.d. 26 Juni 1614 staat:

– 'Is ter vergadering ontvangen Francoys Spierinck, tapissier tot Delft. Er is overeengekomen dat het tapyt binnen 15 maanden klaar moet syn.' –

En het was waarlijk niet alleen de pasja die goedgunstig moest worden gestemd door het aanbieden van geschenken. Elke ambtenaar van wie men een gunst nodig had diende tevreden gesteld te worden. Toen Sijmon voet aan wal zette in Jaffa zal hij dat spoedig ervaren hebben.

In totaal werden er in 1614 twaalf Hollandse schepen in het consulaat van Aleppo ingeschreven, binnengelopen in de haven van Alexandrette, waarvan acht in de periode van januari tot en met 30 mei. Op 27 maart was dat

Ontvangst van Ambassadeur Cornelis Calkoen door Sultan Ahmed III. Door Jean Baptiste Vanmour. De ontvangst was in de derde hof van het paleis aan de Bosporus (het tekenwoordige Topkapimueum). Calkoen was de derde Nederlandse ambassadeur sinds Haga. Hij arriveerde in 1727 in Istanbul. Bron: Rijksmuseum Amsterdam.

de SWARTE BEER, onder gezag van schipper Heertien Jansz, met een bedrag van 18,000 realen aan boord. Op 30 mei werden er vijf schepen geregistreerd die tesamen het kapitale bedrag van 268.056 realen vervoerden, waarschijnlijk bestemd voor de kapitaalhandel van aanzienlijke kooplieden.

Nederlandse muntbedrijven speelden een grote rol bij de handel naar de Levant. Uit Zuid-Amerika vloeide in de 16e en 17e eeuw een ware zilverstroom via Spanje naar de Republiek. Het zilver werd in ons land ingevoerd in de vorm van baren of van primitief geslagen munten (Spaanse matten), maar werd uitgevoerd in de vorm van mooi geslagen Nederlandse munten; vooral de Leeuwendaalder met een gewicht van 27,68 gram was populair in de Levant. Bij het vervoer op 27 maart en 30 mei 1614 is er sprake van realen. Dit zullen wel zilveren Leicester realen zijn geweest met een gewicht van 34,27 gram. Het zilver, verpakt in door koperen banden verzekerde kisten, werd over de in convoi varende schepen verdeeld. De inhoud van elke kist werd nauwkeurig geboekstaafd in doorlopende nummering. De zware speciekisten waren bij het vervoer in de kapiteinshut opgetast, waar ze achter slot en grendel kwamen. Me kunnen ons nu beter voorstellen dat schepen met veel geld en een kostbare lading aan boord in convoi bleven varen.

In de haven van Alexanderette werden op 30 mei de volgende schepen ingeschreven in het havenregister:

- DE RIJGSE JUFFROUW onder schipper Harten Claessen

- EENDRACHT onder schipper Jan Vredericxsen
 - JONA onder schipper Cornelis Outgersen
 - DEN WITTEN VALCK onder schipper Cornelis Schram
 - GRIFFIOEN onder schipper Jacob Banc

Omdat de rekeningen van het consulaat van Cyprus bewaard zijn gebleven weten we dat de schipper van DE RIJGSE JUFFROUW, d.w.z. de Juffrouw uit Riga, daar op 21 juni 13,70 cechini belasting heeft moeten afdragen voor het laden van twintig zakken katoen en vier cantaren filaddi. Op 7 juli wordt 253,40 cechini aan het consulaat betaald door de schippers van de JONA, DEN WITTEN VALCK en de GRIFFIOEN, eveneens voor het laden van zakken katoen en filaddi.

Uit het 'Tarief van de Tollen' in Tripoli, de havenstad die onder het consulaat van Aleppo viel, weten we de aard der lading van de binnengevallen schepen en hoe hoog het heffingspercentage was. Ingevoerd werden:

– 'laeckenen, satijnen, damasten, effen ende gebloemde fluweelen, gouden laeckenen, tabeynen e.a.; in de tolln te betalen twee ten honderd. Van de coralen uit Tunis of Djerba, tin, koperen, sulfer, ijzer, witlood, kwikzilver, werd drie ten honderd geheven. Van papier, glas, drinkglazen, messen: zeven ten honderd. Van amandelen, hazelnoten, kaas, honing en eetbare waren vijf en een half ten honderd'. –

Uitgevoerd werden:

– 'katoen, rabarber, galnoten, was, tapijten, specerijen en linnen'. –

Heeft Sijmon de heenreis misschien aan boord van een van de hierboven genoemde schepen gemaakt? Dat lijkt niet onwaarschijnlijk, maar de kroniek vermeldt geen scheepsnaam. De kroniek vermeldt echter wel het volgende:

– *'De zeyldag komende, steeken zy met de Vloot (een goede wint hebbende) in zee. Eenige Maanden daar na in de Levant komende voor het Heilige Land, liet hem van het Bootsvolk aan Land zetten, voor de Stad Joppe ofte Jafo*' –

Vermoedelijk heeft de Levantvloot, die al op de rede van Texel klaar lag, in de loop van januari zee gekozen en arriveerde in maart op de rede van Jaffa, een Turkse havenplaats bijna 200 km. ten zuiden van Tripoli. Daar bevonden zich vlak voor de kust gevaarlijke klippen. Diepstekende schepen dienden op veilige afstand daarvan te blijven en de voor die haven bestemde goederen werden op kleine scheepjes overgeladen. Vandaar dan ook dat Sijmon in de sloep moest overstappen en aan wal geroeid werd.

Sijmon's reis verliep bijzonder gunstig, maar andere schepen verging het wel eens heel anders, o.a. de bekende Oost-Indiëvaarder AMSTERDAM, ruim honderd jaar later. Dit schip van de Verenigde Oost-Indische Compagnie lag

klaar om uit te varen op de rede van Texel. Op 15 november 1748 stond er een oostelijke bries door, de zeilen vierden gezet en de trossen gevierd: het convooi bestemd voor Batavia voer uit. Spoedig ruimde de wind tot een tegen de kust waaiende noordwesten wind. De 19e november moest de vloot Texel weer bezeilen. Op 20 november waaide de wind weer uit de juiste hoek en koos de AMSTERDAM weer zee, maar direct bij de kust kwam er weer een aanlandige wind. Opnieuw kwam de AMSTERDAM bij Texel terug. Daarna woedden er verscheidene dagen stormen uit het zuidoosten en pas de 6e januari kon de vloot onder een oostelijke bries onder zeil gaan. Intussen was een groot deel van de 333 opvarenden ernstig ziek geworden. Toen het schip tijdens een zware storm op 26 januari 1749 op de Engelse kust bij Hastings strandde en total-loss werd verklaard waren er al 50 opvarenden overleden. Door uitputting stierven er na de redding nog een aantal.

Murat III (1546-1595), de twaalfde sultan van het Osmaanse Rijk. Van onbekende artiest. (Uit: Phillip Mansell, Constantinople. St. Martin's Griffin).

Er bestonden destijds geen contacten van de republiek met de sultan. Onder de veertiende sultan Ahmed I (1590-1619) kwam er een brief van de opperbevelhebber van de Osmaanse vloot aan prins Maurits, waarin hij directe onderhandelingen voorstelde en handelsprivileges in het vooruitzicht stelde. De republiek benoemde Cornelis Haga vervolgens als eerste Nederlandse gezant in Turkije.

Jaffa, vanuit het noorden gezien. Op de voorgrond een groepje Poolse pelgrims en enkele mohamedaanse, gesluierde vrouwen. Op deze rde werd Sijmon Poorter ontscheept in 1614. Gekleurde lithografie van David Roberts; reis Palestina 1838/1839.

Jaffa was een plaats waar pelgrims uit aller heren landen ontscheept werden. Al vanaf de eerste eeuw van onze jaartelling is er melding van pelgrimstochten naar de heilige plaatsen. De invloedrijke monnik Hieronymus die omstreeks het jaar 400 leefde, schreef met betrekking tot de pelgrim, dat het een deel van het geloof betekende in Jeruzalem gebeden te hebben op plaatsen waar de voeten van de Heer stonden. Toen het Romeinse Rijk uiteenviel kwam Palestina onder het gezag van Arabische heersers en berustte de macht bij de Kalief in Bagdad. Deze oefende dus het politieke gezag uit. Aan Karel de Grote gelukte het door diplomatieke onderhandelingen de administratieve autoriteit over de heilige plaatsen in handen te krijgen. Hij kreeg toestemming om in Jeruzalem een kerk, een hospitium en een

bibliotheek te bouwen. De monniken woonden op de Olijfberg, dus niet temidden van hun gastgevers in de stad.

Op hun tocht naar de heilige plaatsen leden de pelgrims veel ontberingen en werden vaak ernstig ziek, vandaar dat er belang aan werd gehecht hun lijden te verzachten. Op allerlei heilige plaatsen werden kloosterherbergen gesticht en kerken gebouwd om de pelgrims gelegenheid te geven daar hun geloof te practiseren.

Sedert de val van het koninkrijk Jeruzalem in het jaar 1291 was Palestina in handen van de Ottomaanse heersers, sultans die in Constantinopel hof hielden. Dit verhinderde niet dat er jaarlijks een stroom pelgrims uit aller heren landen de heilige plaatsen ging bezoeken. Veel schepen, volgepakt met pelgrims, vertrokken uit de havens Genua en Venetië met de kruisvlag in top, het gouden kruis van

Godfried van Bouillon op een wit veld. De piraten plachten deze pelgrimsschepen niet aan te vallen omdat de Ottomaanse sultans hen vrijgeleide verschaften - aan toeristen valt immers wat te verdienen!

Zodra de bedevaartsgangers voet aan wal zetten in het Heilige Land vielen ze ter aarde en kusten ontroerd de grond. Maar al gauw zullen ze zich gerealiseerd hebben dat pelgrims bereid moeten zijn ontberingen te leiden. Hele generaties van hen klaagden er over dat het onderkomen in Jaffa smerig was en Sijmon zal wel tot dezelfde ervaring gekomen zijn.

Waarschijnlijk heeft Sijmon al in Jaffa aansluiting gezocht met andere pelgrims die Jeruzalem als einddoel hadden. Alleenreizenden liepen gevaar overvallen te worden door rovers die zich in het gebergte schuilhielden, want menige reiziger had immers geld of begerenswaardige handelsartikelen bij zich. Het was dus veiliger en voordeliger een locale karavaanleider te huren en collectief een contract af te sluiten voor de huur van ezels of muil dieren. Mogelijk sloot Sijmon zich aan bij het gezelschap van Laurens Pietersz Koster, een landsman. En wat is er heerlijker dan in den vreemde over thuis te kunnen praten.'

Ook Sijmon had wat bij zich om handel mee te drijven en diensten te betalen: een kistje met koopwaar en het interesseert ons wat er in heeft gezeten. Iets wat in elk geval niet te zwaar, te omvangrijk of te kostbaar was en elders een gewild artikel. Het zou barnsteen kunnen zijn dat uit de Baltische landen afkomstig was; hiervan werden bijvoorbeeld kralen gemaakt voor gebruik in de rozenkrans. Het zouden ook Oostindische artikelen kunnen zijn als peper, kruidnagelen en muskaatnoten, of Haarlemse manufacturen als zijde en wollen stoffen en serge, uit fijne kamwol geweven. Of 'Camerycsdoeken', d.w.z. een fijn batist weefsel. Eventueel zelfs de zeer in trek zijnde Nederlandse zilveren munten. In Amsterdam floreerde de internationale handel en er was een rijke keus aan gangbare en aan exclusieve waren uit de hele wereld.

Jacobus Zaffius, Paneel van Frans Hals. Getekend en gedateerd onder het wapenschild 'Aetatis Svae/77 anno 1611'. Haarlem, Frans Halsmuseum.

Toen Sijmon Pietersz Poorter naar het heilige land ging had hij een testimonaalbrief bij zich, afgegeven door de R.K. geestelijkheid. Destijds was Zaffius proost en aartsdiaken van het bisschoppelijk kapittel te Haarlem.

De brief van de Gardiaan

Tussen de tijd van het aangaan der weddenschap en het vertrek uit Jeruzalem om de terugreis te aanvaarden blijkt merkwaardig weinig tijd verlopen te zijn. Dit kunnen we opmaken uit een brief, die de 'Gardiaan' van de berg Sion, Frater Angelus van de Orde der Minderbroeders te Jeruzalem hem mee naar huis gaf en die gedateerd was 7 juni 1614. Uit die brief zien we tevens dat Sijmon zo verstandig is geweest voor zijn vertrek uit West-Friesland een Testimoniaalbrief, een kerkelijk getuigschrift aan te vragen. Sijmon is een 'eerzaam, deugdzaam en vroom persoon'. Vroom had overigens in die dagen ook nog een andere betekenis dan godsdienstig vroom; het was vooral flink, moedig, degelijk.

– 'Gemeenlijk wort de geenen, die de Stadt Jërusalem en ander gedenkwaardige plaatzen, de welk omtrent de zelve en in het

overige het Heylige Land gelegen zyn, bezocht en bezigtigt hebben, een brief in 't Latyn, tot bewys van hunnen verrigten arbeyd, door den Gardiaan of Opperste des Bergs Zions verleent. Daarom zal het ook niet ondienstig zyn, een afschrift (gelyk ik nog toonen kan) van deezen brief te laten volgen, uyt oorzaake, in dezelve by na al de merk waardigste plaatzen, dewelke men bezoekt en bezigtigt, gedagt werden. Als 't blykt onder anderen, uyt deeze achter volgende brief, die onze Noorthollander Zimon Pietersz Poorter van Harigkarspel heeft meede gebracht.' –

Om Sijmon's belevenissen in het Heilige Land na te gaan, zullen we de brief van Frater Angelus citeren, zoals vermeld in de Kroniek van Medenblik. Deze begint als volgt:

– 'Frater Angelus è Messana,
van orden der Minderbroeders des
H. Francisei Regulaar
observantie Provincie Principatus,
Guardiaan van den H. Berg Sion,
bewaarder des H. Lands, ende
in Oriënten Apostolicen Commissaris.

*Alle ende eenen ieder Saluit;
die deezen zullen leezen ofte
hooren leezen, van God Almagtig.*

*Wij geven te kennen, ende getuygen, hoe
dat in deeze Heylige Stad van Jerusalem is
gekomen, den eenzamen deugdelyken ende
vromen (als dat ook genoeg te verstaan doet,
eenen Testimonial-brief, gegeven in de
Heerlyckheyd Heerenkarspel). Namentlyk Zimon
Pietersz Poorter, ende Inwoonder tot
Heerenkarspel, die aandagtig, ootmoedig, en
devotelyk, Perzoonelyk heeft bezogt en geëert,
schier alle eerwaardige Plaatzten des Heyligen
Lands.*

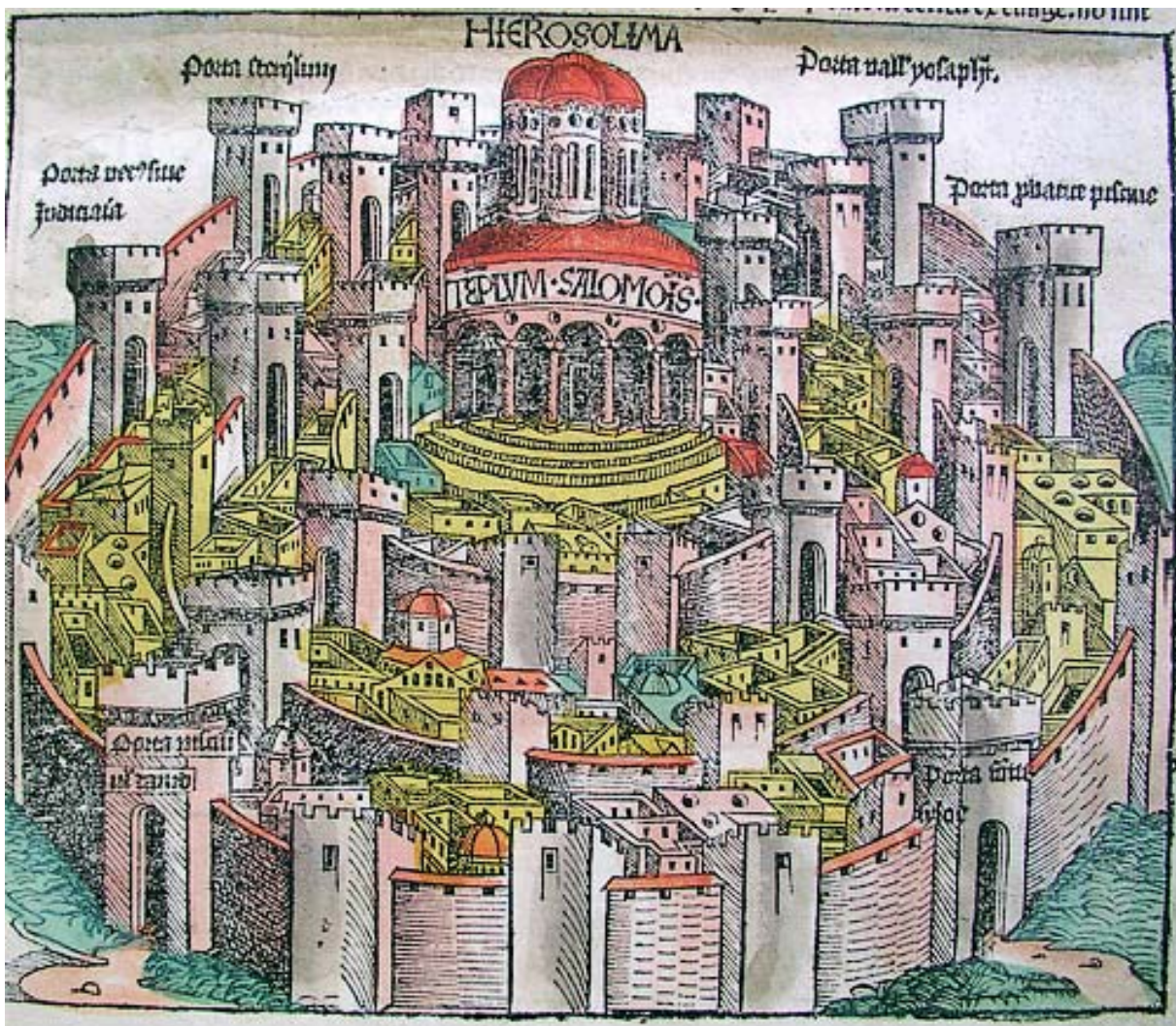
*Principalyk Bethlehem, daar Jesus Christus
in 't Cribbeken geboren zynde van de reyne
Maget Maria, geleyd is geworden, en van de drie
Koningen aan gebeden, die alle eerwaardigste
Heylige Graven, zoo onzes Heeren Jesu Christi,
als ook Maria Xpi, ende alle regte getrouwe
geloovige Moeder, in het dal van Josaphat. Die
Heylige Bergen Calvaria, Oliveti en Zion, daar het
menschelyke geslagt, door het overvloedig
dierbaar Xpi bloet is verlost geworden, daar Xpi
ten Hemel is gevaren. Ende daar naar gezonden
in de harten zyner geloovigen den Heyligen
Geest, daar ook meer ons geloof,
verborgentheden ende misterien zyn geschiet.*

*Item hy heeft bezogt ende gezien in
Bethania het graf van den Heyligen vriend Xpi,
namentlyk Lazari, 't huys ende zyne wooninge,
als ook Marthae en Maria Magdalena: daar en
boven alle andere Heylige plaatzen, zoo in als
buyten die Heylige voorschreve Stat Jerusalem,
die van die Pelgrims devotelyk jaarlyks worden
bezogt, ende nu hebben konnen zonder notabel
prykel geïnstiteert worden, alzo hebbende
verdient meenigvuldige gratien ende genaden,
deelagtig Xpi, en uytsprekelyke verdiensten
hebben wy den voorschreve Zimon Pietersz in
ware getuygenisse zyner devotie ende
pelgrimatie ootmoediglyk gedaan, deezen
bekragtigt, bevestigt, ende met onzen grootsten
Zegel, als ook eygene name ende Handschrift,
sterk ende autentyk willen maken in Jerusalem.*

*In 't Klooster St. Salvatoris 1614. den 7
Juny.*

Fr. Angelus qui supra Manu prop.

*'In 't Zegel hier onder deeze boven-
genoemde brief, ziet men onder de Apostelen de
voeten wassen, en boven een geopende Hemel,
met Heylige daar in.' –*

Gezicht op Jeruzalem. Uit de Nuremberg Chronicle, 1493.

Sijmon als pelgrim in het Heilige Land

Na het citeren van de brief van Frater Angelus geeft Dirk. Burger een beschrijving van het wedervaren van de reiziger in het Heilige Land. Maar eerst vermeldt hij nog wat aardrijkskundige gegevens die hij kennelijk heeft gehaald uit een in omloop zijnd itinerarium, een reisroutebeschrijving. Zulke reisaanwijzingen waren in het cosmopolitisch ingestelde Amsterdam al in de Gouden Eeuw verkrijgbaar bij de boekverkopers.

- 'Dit hedendaagse Jerusalem wert by de meeste Landbeschryvers geseyd te

leggen op de hoogte van 32. graden, 44. minuten Noorderbreete, en de lengte is 69. graden. Jerusalem is tegenwoordig in zyn omtrek groot 4500. treden, en leyt 12. mylen van Joppe ofte de Middellandsche Zee, Landwaart in, als men daar na toe reyst'. –

De kroniek gaat dan verder met wat de pelgrim in Jerusalem te wachten staat:

-'Het zy Christen ofte Jooden die eerst in 't Heylige Land komt en de Stad Jerusalem wil bezichtigen, moet groote schattinge geven; ook is 't hem niet geoorloft, voor de eerstemaal in de Stad te treden, dan door de poorte van Damaskus, aan dewelke ten dien eynde een troep ofte Rot Janitsaren de wacht hebben, die ten zelve tyden, als iemand komt, vragen dan

van wat Land-aard hy is, en doen hem stil staan, en gaan midlerwylen de Gardiaan ofte Overste des Bergs Zions daarvan verwittigen, die daar op twee van de Geestelyke send. Daar na gaan zy bij de Bassa verlof verzoeken, om hem te mogen doen inkomen, na dat zy verlof bekomen hebben, gaan zy hem van de poorte afhalen en geleyden hem in 't Klooster van onzen Heer en Zaligmaker, in geselschap van twee Zoldaten, of Krygsknegten, die al het reystuyg besøeken, om te zien of daar ook wapenen onder zyn: want het is de Christenen en Jooden, op straffe van hun leven verboden, gewapent, ofte met wapenen in de Stad van Jerusalem te treden. Soo iemand een Musket heeft, die laat het aan de poorte blyven, dat hem, wanneer hy wederom uyt de Stad gaat, trouwlyk behandelt word, mits aan de Krygsknegten wat te geven. Na de Janitsaren het reystuyg bezigtigt hebben, word hen ieder de waarde van vyf stuyvers, en een maaltyd eeten in 't Klooster der Roomsgezinde gegeven.

Dan komen al de Geestelyken des Kloosters den aankomeling, het zy dat hy

Geestelyk ofte Werelds, Rooms of Onrooms is, met groote beleeftheyd ontfangen, en geleyden hem in de Kerke in het huys der Geestelyke, want ieder, hy zy Rooms ofte Onrooms, word in het Klooster des Heyligen Zaligmakers gehuysvest, sonder een duyts te betalen. Een ieder werd ook door de Geestelyken van dit Klooster de voeten gewasschen, het welke tot Jerusalem met veel grooter statie geschiet, als op eenige andere Plaatzten, en in deezer wyze.

Ten zelve dage als men tot Jerusalem gekomen is, vergaderen al de Geestelyken voor de deur der Kerke, en gaan op een bank met een tapyt overspreyd, neffens malkanderen zitten, als dan wast de Gardiaan met twee Akoliten en een Kruys-heer ofte Ridder, gekleet in Priesterlyk gewaad, hem in warm water, dat vol roosen en wel ruykende kruyden is, de voeten, de Geestelyken middelerwylen zingen verscheyden Psalmen en gebeden, die op dit werk passen; na dat de voeten gewassen syn zo kust de Gardiaan hem die: desgelykx doen al de Geestelyken, de eene na d'anderen het zelfde.

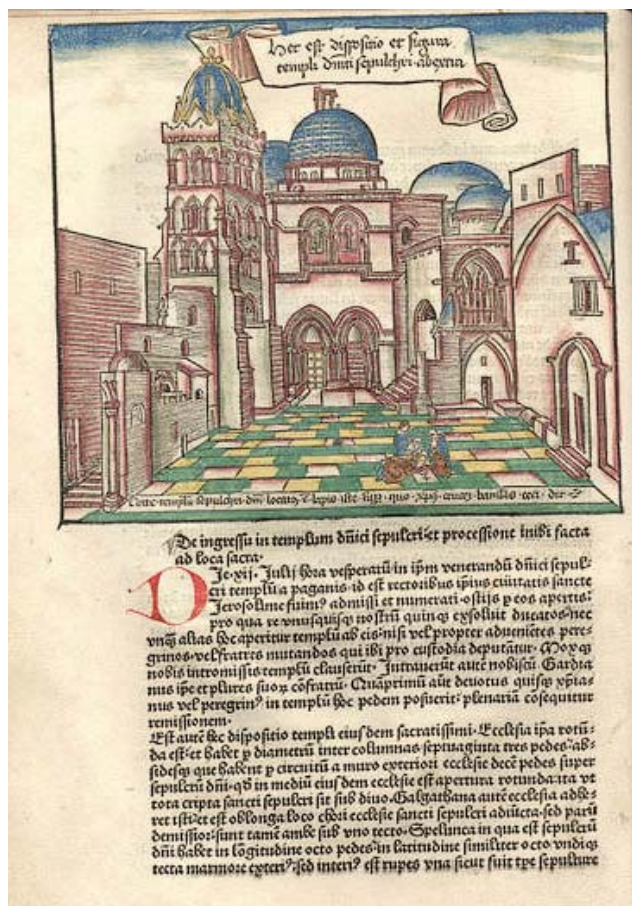
De Damascuspoort, een van de toegangen tot de oude stad, staat aan het begin van de weg naar het noorden, o.a. naar Syrië. In 1614 kwam Sijmon Poorter via deze poort Jeruzalem binnen. Gekleurde lithografie van David Roberts; reis Palestina 1838/1839.

Dan geeft de Gardiaan een ieder een waskaars in de hand, waar na het TE DEUM LAUDAMUS gezongen word, onder het gaan in manier van omgang, rondom het Klooster, en van daar na de Kerke, op den zelve wyze: alwaar alle de Altaren bezigtigt worden, onder het zingen van Lofzangen, die op ieder Altaar passen'. –

Sijmon kwam over een moeilijk begaanbare bergweg via de stad Ramla in Jeruzalem aan, hitte, dorst en vermoeidheid trotserend. Al van verre heeft hij de ommuring van de stad in zicht gekregen. De Ottomaanse Sultan Suleyman de Prachtlievende had deze twaalf meter hoge muren in de 16e eeuw laten optrekken en wel op dezelfde plaats waar zich de vroegere vestingwallen hadden bevonden. Sijmon kwam de stad niet binnen via de Jaffapoort die altijd de hoofdtoegang tot Jeruzalem waa geweest, maar via de

indrukwekkende Damascuspoort, een machtig bouwwerk met schietgaten op de hoeken van de torens. De poort werd bewaakt door Turkse elitesoldaten van het Janitsarenkorps, een soort Pretoriaanse garde van de vertegenwoordiger van de Turkse sultan, berucht om hun meedogenloosheid. Daar werden de Latijnse pelgrims gesommeerd van hun rijdier stappen. De reisbagage werd onderzocht en wapens moesten worden afgegeven. Deze zouden bij vertrek uit de stad weer aan de eigenaars ter hand worden gesteld. Voor de te verrichten dienst ontvingen de Janitsaren ieder geld ter waarde van vijf stuiver, wat omgerekend wat minder is dan het halve dagloon wat een knecht in de Lage Landen toen verdiende. Bovendien konden de Janitsaren zich bij de kloosterkeuken vervoegen voor een gratis maaltijd. De broeders wisten wel dat men met stroop meer vliegen vangt dan met azijn.

Er werd door de Turkse overheid streng de hand aan gehouden dat de pelgrims eerst geregistreerd moesten worden en dat er daarna een vergunning van de gouverneur verstrekt diende te worden voordat ze - te voet - Jeruzalem binnen mochten gaan. Maar niet

Heilige Grafkerk. Uit 'Peregrationes', van Bernhard von Breidenbach, gedrukt in 1486. De inscriptie aan de bovenzijde is: "Haec est dispositio et figura templi dom(in)i sepulchro ab extra". Dit is the samenstelling en aanzicht van de Heilige Grafkerk van buiten.

alvorens er een hoge vreemdelingenbelasting betaald werd, het zogenaamd tribuut.

De geestelijken van het Sint Salvatorklooster belastten zich met de opvang van pelgrims. Zij stonden tegenover de Turkse overheid borg voor de goede gang van zaken op de Berg Sion. Bij voorkomende ongeregeldeheden veroorzaakt door op bezoek zijnde pelgrims, konden de broeders gegijzeld worden door het Turkse regiem. Het kloostercomplex, dat in de berichten steeds St. Salvatorklooster wordt genoemd, stond vlak bij de ommuring ten zuidwesten van de Damascuspoort en was gewijd aan de Heilige Verlosser, vandaar de naam. Sijmon begaf zich met de groep waarin hij reisde naar dit klooster van de Minderbroeders, waar hij onderdak kreeg toegewezen ('zonder daarvoor een duyts te betalen').

Misschien heeft hij toen een eerste onderhoud met Frater Angelus gehad. Deze was hoofd van de Franciskaner Orde of Minderbroeders. De monniken van deze orde leven in armoede, volgens de regels van Franciscus van Assisi. Paus Clemens VI vertrouwde in 1342 aan de Franciscanen de bewaking van het Heilige Land toe, een privilege dat zij tot op de dag van vandaag bezitten. Sinds 1590 bevindt zich in het Salvatorklooster het bestuurskantoor van het Heilig Land, van waaruit het bestuur en de zorg voor de R.K. heilige plaatsen geregeld wordt. Van de oude gebouwen van destijds rest thans nog slechts de brouwerij.

Er is een pelgrimslijst bijgehouden van hen die tussen 1561 en 1695 Jeruzalem bezochten, de NAVIS PEREGRINORUM -'Het Pelgrimsschip'-, kennelijk de titel van het register. Voor het jaar 1614 staan de namen van 21 personen opgetekend, afkomstig uit Duitsland, Engeland, Frankrijk, Italië en de Nederlanden. Waarschijnlijk werden slechts de leiders van de pelgrimsgroepen geregistreerd. Op 23 maart 1614 werd in dit register de naam van een Nederlander ingeschreven: "Laurentius de Petro Schouten, Hollandensis". Toen Sijmon voet aan wal zette in Jaffa heeft hij zich waarschijnlijk aangesloten bij de pelgrimsgroep van deze Laurena Pietersz Schouten. Het is namelijk opvallend dat er in 1614 geen melding wordt gemaakt van een andere Hollandse pelgrimleider.

In de Heilige Grafkerk. We zien de bisschop van de Armeense christenen op de troon voor het altar tijdens de Paasdienst. In een crypte hieronder bevindt zich de plaats van het graf van Christus. Gekleurde lithografie van David Roberts; Reis Palestina 1838/1938.

PALASTINA-HEFTE
DES DEUTSCHEN VEREINS VOM HL. LANDE

HEFT 12—14 1938

NAVIS PEREGRINORUM

Ein Pilgerverzeichnis aus Jerusalem
von 1561 bis 1695

mit Angaben über Pilger aus Deutschland, England,
Frankreich, Italien und den Niederlanden, sowie aus
anderen europäischen und außereuropäischen Ländern.

HERAUSGEGEBEN

VON

P. Dr. Dr. BERTRAND ZIMOLONG O. F. M.

Lektor der Hl. Schrift

30. Maii D. Adam Vitri Parisiensis.
D. Georgius Vitri Parisiensis.
- R. 5. Maii²⁴ P. Fr. Benedictus a Celleno Lector.
P. Fr. Bonaventura a Veroli.
P. Fr. Hieremias a Roma.
Fr. Franciscus a Montefusco laic.
Benedictus Benedicti a Suetia.
10. Jul. D. Egidius Guidon.
D. Joannes Franciscus Bonadonna.
24. Jul. Cornelius Novavilla Hollandensis.
18. Aug. D. Gaspar Sutore Tirolensis.
D. Simon Ernich Augustanus.
D. Georgius Vischer de Alvetia.
D. Joannes de Valle Portugensis.
P. Fr. Joannes de Exarde o. S. B.
D. Odericus Gamone de Filchirchen aurifex, obiit hic in Jerus.²⁵
P. Fr. Jacobus de Hauteur ord. Divi Aug.
Petrus Zappa Parisiensis.
1. Okt. D. Laurentius Roveta Sac. Venetus.
3. Oct. P. Fr. Franciscus Godii Sac. Prov. S. Michaelis.
Fr. Franciscus de Moña Laic. Prov. Granatae.
Hi duo fratres supradicti portaverunt secum unum para-
mentum missum ab Eccmo D. Prorege Neapolis pro SSmo
Sepulchro D. N. Jesu Christi, qui duo supradicti fratres
associati fuerunt ab alijs duobus secularibus infrascriptis.
Franciscus Ximenez da Haroviglias Hispanus.
Marcus Antonius de Campis de Sio.

²⁴ Vergl. Di II. 97 ff. Die Reihenfolge steht mal da!

²⁵ Jerusalem ist mir nicht ganz sicher.

43

22. 6. Oct. Illmus D. Crescentius Crescentii Romanus.
D. Joannes Eschac Narbonensis Gallus.
Jacobus de Rugelleni Romanus.
Alessander Rempe Scotus.
9. Oct. D. Joannes Morello Sarzanensis Italus.
D. Joannes de Hag.
29. Oct. Franciscus Stendardi.
30. Nov. D. Theophilus Szemberg de Raichenbac Polonus.
- 1614
16. Febr. P. Fr. Joannes Barraiss herem. Sardus.
Balthassar de Merallas Hispanus.
- Joannes Abramus de Bernesthein. } Alemanni.
Sigismundus ejus frater. }
Fidericus Ranzou²⁶ de Danimarcha. }
Petrus Marnignus Hispanus. }
23. Mart. Laurentius de Petro Schouten Hollandensis.
Jacobus de Barre de Borda. } Galli.
Magister Thomas Crein. }
16. Apr. R. D. Petrus Goudier Sac.
Joannes Ramsei Anglus.
Alessander²⁷ Auchtmoutie Scotus.
7. Apr. Thomas Coriato.
Henricus Ellard de Parochia Biddenden in Comit. Chansie.
3. Maii Fr. Hieronimus de Mescrinis.
11. Maii Claudius Brissaet Gallus.
3. Jul. D. Bernardus de Liartibergara de Villa daimel de Campo Cala, R.
trave, Regni Toleti.
D. Nicolaus Giancharo Januensis.
1. Oct. Joannes Jolines flander Hollandensis.
Leonardus Huygho Barbitonsor Antuerpiae.
11. Nov. P. Fr. Dominicus Fontanella de Pritetto ord. Min. Conv.

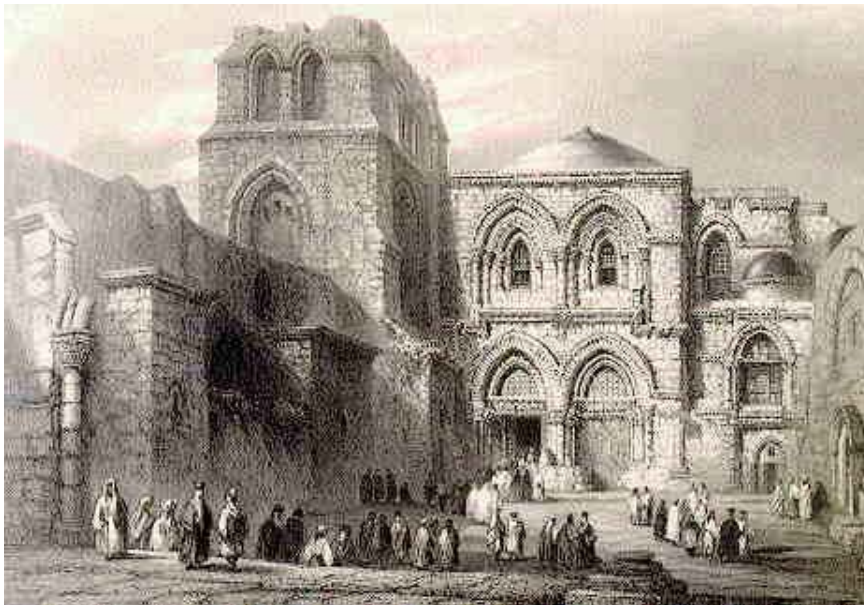
1615

25. Mart. P. Fr. Jacobus Chifflet Dr. Parisiensis Ord. Min. Reg. Obs.,
Prov. S. Bonaventurae.
- P. Fr. Franciscus dello Reyes eiusd. ord. Prov. Granatensis.
D. Nicolaus de Respagne flander Antuerpiae, filius Jacobi.
D. Imperius Rossi Venetus.
D. Honoratus Soignouet Marsiliensis.
D. Robertus Chamberlanus Anglus londrae.
Petrus du Bois de Middelburg flander.
V. Honoratus Durando Religiosus Monast. S. Vittoris in Marsilia.
D. Dominicus de S. Petro Tridentinus.
D. Honoratus Lion de Triganse.
D. Joannes Romieu Gallus Civ. Pezenas.
Joannes Rada de Bosna Argentina.
Matthias Supagnovichki ev.²⁸ Bosnensis.

²⁶ Das n ist verkleckst und nicht mehr lesbar. Am Ende steht deutlich ein
n und nicht ein n.

²⁷ Das folgende Mou gilt wohl als durchgestrichen.

²⁸ Ev. = ev. = civis oder civitatis.

De Heilige Grafkerk. Van W.H. Bartlett, "Walks about the City and Environs of Jerusalem", 1844.

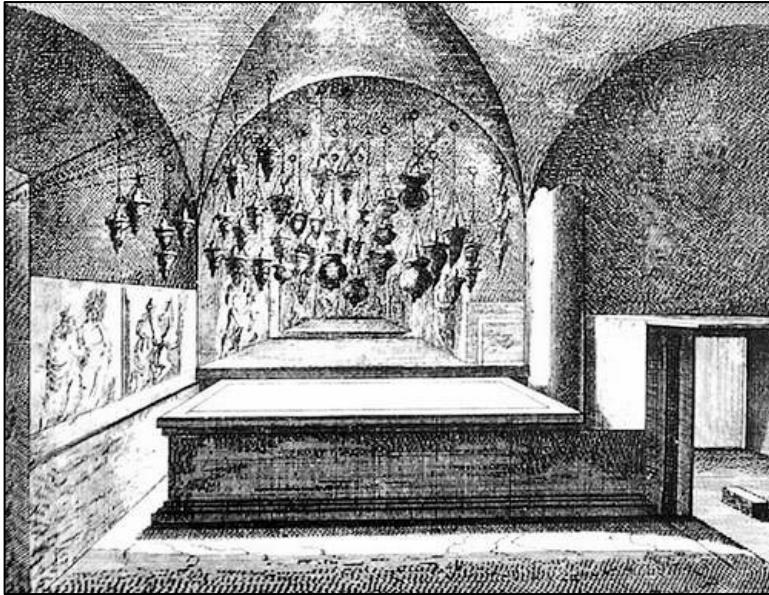
Op de dag van aankomst zal de rituele voetwassing hebben plaats gevonden. De overste van de Minder-broeders, bijgestaan door twee geestelijken van lager rang en een zogeheten ridder van het Heilige Graf, wasten Sijmon en de andere pas aangekomen vermoeide pelgrims de voeten met heerlijk geurend rozenwater. Ondertussen zongen de overige geestelijken toepasselijke psalmen en gebeden. Hierna werden hun de voeten gekust. Toen deze ceremonie was afgelopen kreeg ieder een waskaars in de hand, liep het TE DEUM LAUDAMUS zingend rond het klooster en gingen tenslotte naar de kerk van het Heilige Graf, die daar vlak in de buurt lag. De Turkse poortwachters kwamen hun wachtlokaal uit toen ze de naderende groep pelgrims zagen en ontsloten de zware toegangspoort. Toen Sijmon de half in duister gehulde kerk binnentrad zal hij zich ontroerd gevoeld hebben. Vlak bij de grote deuren bevond zich de Steen van de Zalving, waarop naar men zeide het lichaam van de Heer met myrre en aloë was voorbereid voor zijn begrafenis. Volgens een bericht van de Franse ambassadeur in Constantinopel die de heilige plaatsen in het jaar 1621 bezocht 'was men gedwongen geweest deze steen met een wit marmereen blad te bedekken omdat er pelgrims waren die er stukjes van af braken, en er een kleine ijzeren balustrade omheen te zetten om hen te beletten er over heen te lopen. Daarboven

bevonden zich acht lampen die dag en nacht brandende waren'.

Bij de Heilige Grafkerk was alles heel ingewikkeld geregeld. Belijders van onderscheidene vormen van het christelijk geloof wilden ieder een plekje in het heiligdom onder hun hoede houden, want in de nabijheid van de plaats van de kruisiging en het graf stelde iedere groepering het hogelijk op prijs de liturgie te vieren. Hierdoor braken er vaak wanordelijkheden uit onder de diverse belijders, en dat waren er heel wat. Volgens het bericht van dezelfde ambassadeur uit het jaar 1621 bewaarden de Minderbroeders van Sion, als vertegenwoordigers van de Latijnse christenheid, het Heilige Graf. Ook viel onder hun toezicht de plaats waar het kruis werd gevonden op de Calvarieberg, de heilige steen van de zalving en de kapel waar de Heer na de verrijzenis verscheen. De aanhangers van de Grieks-Orthodoxe kerk waartoe de vier oude patriarchaten van Constantinopel, Alexandrië, Antiochië en Jeruzalem behoorden bezetten het koor van de kerk. De Abessijnen hadden een kapel in de kooromgang, de Kopten een kleine gebedsruimte, de Armeniërs bewaarden de Sint Helenakapel, de Nestorianen die een Syrische groepering waren, hadden eveneens een kleine kapel in de kooromgang. De Georgiërs rekenden de Calvarieberg tot hun territorium terwijl de Maronieten uit de Libanon ook nog hun eigen plekje hadden. Maar bovendien werd er in de

muffe onderaardse gewelven en de uithoeken van de kerk ook dag en nacht dienst gedaan door priesters en geestelijken die zich daar twee maanden achtereen ophielden, zonder de kerk

de Grafkerk in nog weer een andere kapel, die aan Onze Lieve Vrouw gewijd was. Vanaf deze plaats begon dan de lange kaarsenprocessie door het interieur langs de vele gedenkwaardige

Het Heilige Graf. Tekening van Cornelis de Bruijn uit 1681. De Heilige Grafkerk staat op de plaats waar al in vroeger tijden het graf van Christus verondersteld werd. De huidige basiliek is door de Kruisvaarders gebouwd op de fundamenteën van een kerk uit de tijd van keizer Constatijn. Sijmon Poorter nam van zijn reis naar het Heilige Land een deken mee die op het graf gelegen had.

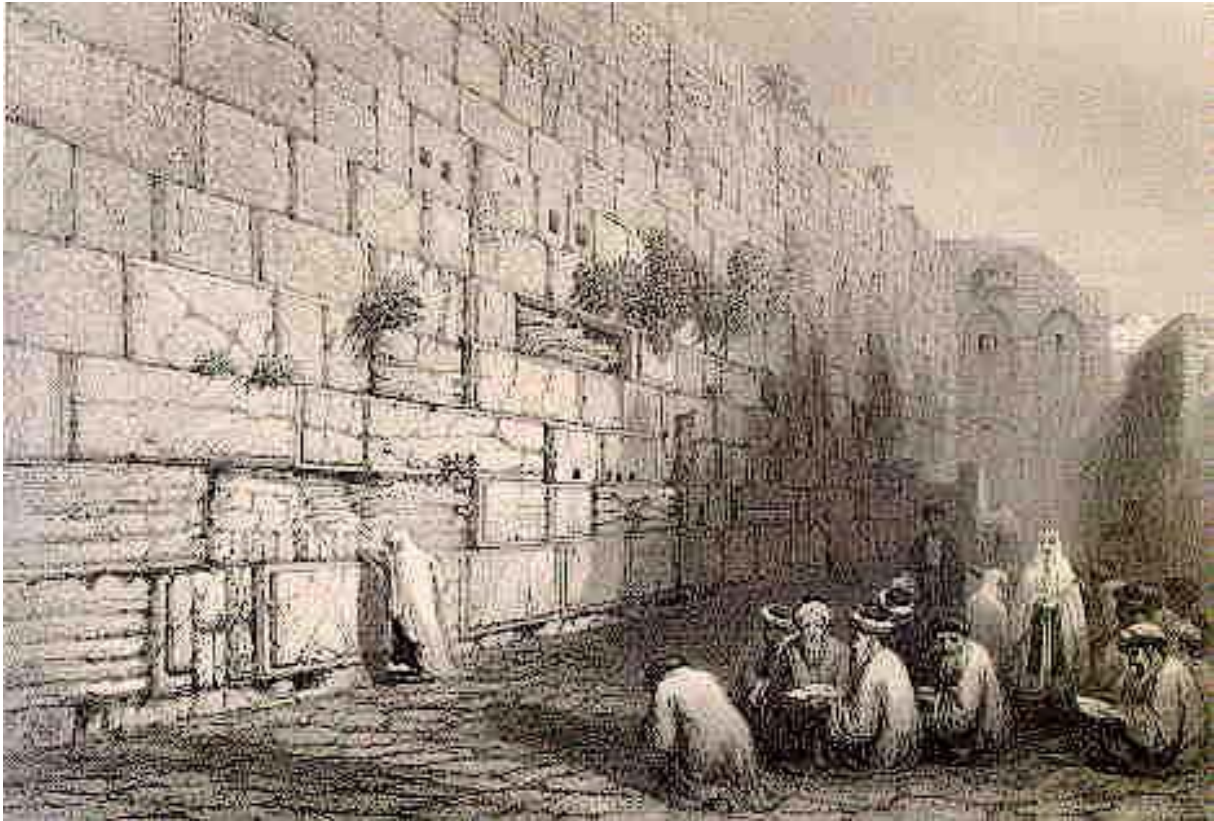
uit te komen. Daarna werden ze afgelost door hun medebroeders die in de diverse kloosters van hun orde in de stad woonden. Op alle uren van de dag en de nacht weerklonken zodoende in de kerk litanieën en lofzangen in vele talen - de monniken en de pelgrims waren immers uit alle mogelijke christelijke landen afkomstig.

Vaak verzamelden de pelgrims zich achter

plaatsen, waarbij de processie van tijd tot tijd stilstond. Dan hield de Gardiaan een korte meditatie over de gebeurtenis in het leven van Jezus waaraan de betreffende plaats herinnerde. Telkens hieven de Minderbroeders een lofzang aan, gevolgd door een gebed. Zo ging het de hele Grafkerk rond. Daarna zal Sijmon wel wat rust hebben gezocht in het pelgrimsverblijf.

De Heilige Grafkerk in Jeruzalem. Vooraanzijde van de kerk Lithografie van David Roberts; reis Palestina 1838/1839

*Voor de klaagmuur. Gebed op de 9e dag van de maand Ab, de dag dat de temple vernietigd werd.
W.H. Bartlett. 'Walks in and about the City of Jerusalem'. Printed 1844.*

Frater Angelus somt in zijn brief een aantal oorden op die door Sijmon zijn bezocht. Behalve de Grafkerk en Golgotha was hij bij het graf van de moeder van Jezus ('Xpi' in de brief, afkorting of monogram voor 'Christus'), wat zich in het Dal van Josaphat bevond. Volgens de traditie stierf Maria op de Sionsberg en werd in een rotsgraf van het Kidrondal, dat hier Josaphatdal heet, bijgezet. Al in de vierde eeuw werd boven het graf van Maria een kerk gebouwd. Sultan Saladin liet in 1187 de kerk en het klooster omverhalen, doch spaarde de diepe crypte, waarin zich de grafkapel bevindt. De Franciscanen verworven in 1363 het Mariagraf. Daarvandaan voert een lange open gang naar de Gethsemanégrot, die vrijwel in dezelfde tijd ook in handen van de Franciscanen kwam. Daarvandaan zal Sijmon het pad op de Olijfberg

beklommen hebben tot hij ten slotte terecht kwam bij de plaats waar de Hemelvaart had plaats gevonden.

Op de berg Moria, de plaats waar Abraham zijn zoon Isaac moest offeren had in Jezus dagen de tempel gelegen. Op deze plaats bevond zich de moskee van Omar en daar hielden de Mohammedanen dienst. Natuurlijk zou Sijmon deze gewijde plaats ook graag bekeken hebben, maar christenen mochten de Tempelberg volstrekt niet betreden.

Gezicht op Bethanië, een dorpje nabij Jeruzalem, ten oosten van de Olijfberg. In dit dorp woonde Lazarus met zijn zusters Martha en Maria.

Gekleurde lithografie van David Roberts; reis Palestina 1838/1839.

Vanuit Jeruzalem maakte hij ook een tocht naar Bethanië. Hij zal wel voor dag en dauw zijn opgestaan om het dorpje te bereiken voor het te warm werd; eind mei schijnt de zon immers al krachtig - de hete zomermaanden waren op komst. Sijmon maakte de overgang van winter naar zomer mee en hij zal op zijn pelgrimage ongetwijfeld last hebben gehad van de vermoeiende hamsin, een hete, droge wind. Deze steekt op onder invloed van de nabijgelegen woestijn en houdt gewoonlijk drie tot zeven dagen aan. De lucht hangt dan vol fijn stof en de vochtigheid van de lucht is abnormaal laag.

In Bethanië bevond zich een crypte met het graf van Lazarus, die door Jezus uit de doden was opgewekt. De Kruisvaarders bouwden boven het graf een kerk. Omdat de kerk in de 14e eeuw veranderd was in een moskee, was het de pelgrims tot 1612 niet meer mogelijk een bezoek aan het graf van Lazarus te

brengen. De Franciscanen kregen toen echter het recht een kleine doorgang in de rotsen te breken, waardoor Sijmon ongetwijfeld de mogelijkheid kreeg de 24 treden in de crypte af te dalen om uiteindelijk een kaars aan te steken in de eigenlijke grafkamer, die oorspronkelijk met een zware steen gesloten was.

Ook bezocht hij het huis van Simon de melaatse waar volgens de evangelist Marcus een vrouw een albasten kruik vol echte, kostbare nardusmirre over het hoofd van de Heer uitgoot. Volgens de Rooms-Katholieke overlevering was dit Maria Magdalena.

*Gezicht op Bethlehem, tien kilometer ten zuiden van Jeruzalem gelegen. De stad is gebouwd op twee heavels. Op de achtergrond de woestijn van Juda.
Gekleurde lithografie van David Roberts; reis Palestina 1838/1839.*

Vanuit Jeruzalem maakte hij met de overige pelgrims ook nog een andere tocht, en wel naar het naburige Bethlehem, dat ongeveer 10 km. ten zuiden daarvan ligt. Daar bevond zich de Geboortekerk, een oude basiliek, grijs van ouderdom. Onder het hoofdaltaar ligt de ingang tot de diep gelegen geboortegrot waar Jezus ter wereld kwam en in de kribbe werd gelegd. Ter ere hiervan werden dag en nacht de lichten brandende gehouden. Ook Sijmon zal in de processie meegelopen hebben, in de crypte afgedaald zijn en kaarsen ontstoken hebben. Pas honderd jaar na zijn pelgrimage werd in de grot de grote zilveren ster in de marmeren vloer aangebracht met het opschrift HIC DE VIRGINE MARIA JESUS CHRISTUS NATUS EST (Hier werd uit de jonkvrouw Maria Jezus Christus geboren).

Aan de noordflank van de Geboortekerk bevond zich eveneens een klooster van de Franciscanen met een bijbehorende kerk. Bij zijn bezoek aan Bethlehem heeft Sijmon hier tesamen met de andere pelgrims ongetwijfeld onderdak genoten.

In het volgend citaat van de kroniek staat een uitvoerige beschrijving van het aanbrengen van het zogeheten Jeruzalem-kruis op de bovenarmen.

– *'De meeste beevaart Reyzigers, en andere, die Jerusalem en andere plaatsen des Heyligen Lands bezoeken, doen zig gewoonlyken het Jerusalem's kruys ofte wapen op de armen merken zetten, het welke gewoonlyk de Christenen van Bethlehem in deezer wyze doen. Zy hebben veele houten vormen, waar op de merken gegraveert en uytgesneden zyn, die op de armen gezet worden: ieder mag een van*

Interieur van de Geboortekerk in Bethlehem. De kerk is gebouwd over de grot waarin Jezus geboren zou zijn. Rechts de lage opening die toegang geeft tot de crypte. Gekleurde lithografie van David Roberts; reis Palestina 1838/1839.

deezee vormen na zyn welgevallen uytkiezen, dewelke dan met stof van dovekolen in het graveerzel op den arm gezet word, zulkx zy den aftrek van het merk, dat daar op gegraveert is, op den arm overzet, daar na hout een met de linkerhand den arm vast, waar van de huyd styf uytgerekt is, en heeft in de regterhand een klein riet met twee naalden, welke naalden hy van tyt tot tyt in inkt met ossegalle gemengt, gedoopt, en daar mee de streepen die met de houten vorm gemerkt zyn, steekt, het welke pyne, en gewoonlyk een kleyn koorsje voor een korten tyd veroorzaakt: ook blyven de armen twee of drie dagen driemaal zo dik opgeswollen, als zy anders zyn. Na dat men langs heen alle deezee streepen gestookt heeft, zoo wast men de arm af, en ziet toe of er ook eenig misslag is, als dan begint men wederom, en by wylen tot driemaal toe. Wanneer het gedaan is, zoo bewint men den arm digt toe, op het steekzel of op de gestookte hand groeyt een korst, die twee of drie dagen daar na afvalt, maar de merken blyven blauw staan, en gaan

nooyt uyt, uyt oorzake het bloet zig met deezee verf van de Ossegal in inkt vermengende tot van binnen onder de huyt doordringt, en merken maakt.' –

Gezien de minitieuze beschrijving lijkt het aannemelijk dat Sijmon zich, als goed pelgrim, het Jeruzalemkruis op de arm heeft laten tatoeëren. Uit allerlei andere voorstellingen kon bovendien ook nog een keus worden gemaakt. Sommige bedevaartsgangers lieten bijvoorbeeld op de ene arm de berg Sion, en op de andere de berg Golgotha graveren.

Christenen in Bethlehem waren blijkbaar heel bedreven in het tatoeëren. Heel terloops wordt er in de kroniek gememoreerd dat dit soort bewerkingen met twee (niet steriele!) naalden 'een kleyn koorsje veroorzaken'. Ook 'blyven de armen twee of drie dage driemaal zoo dik opgeswollen als zy anders zyn'.

Het is opmerkelijk dat Frater Angelus vermeldt, dat Sijmon 'principalyk' Bethlehem

bezocht heeft, terwijl er toch een hele reeks andere belangrijke heilige plaatsen genoemd wordt. Heeft hij hier soms langer vertoefd omdat hij een tijdje in de ziekenboeg van het klooster heeft gelegen?

Het is trouwens lang niet ondenkbaar dat Sijmon hier artikelen heeft ingekocht die hij elders, misschien thuis, goed kon verhandelen. Hij had immers een kistje bij zich geschikt voor het vervoer van handelswaar. De inwoners van Bethlehem stonden bekend om hun kunstzinnige bewerking van olijfhout en parelmoer. Dat parelmoer werd door karavanen van de Rode Zee naar Bethlehem gebracht. Het leende zich goed voor het maken van sieraden en voor inlegwerk in boekbanden en meubelen.

*Uniform van de Turkse Janitsaren.
Een kapitein en twee marines. Van
Jean Brindesi, 1855.*

Terug naar huis

Maar, hoe interessant het ook was in het Heilige Land, hij moest zich nu niet te lang meer laten ophouden. Hij had immers haast! Hij moest zo snel mogelijk naar Frater Angelus om het bewijs te halen dat hij inderdaad alle heilige plaatsen had bezocht. In het St.Salvatorklooster haalde de Franciscaner monnik de ganzeveer tevoorschijn, schreef het vereiste document en hing er zijn grootzegel aan. Het was de zesde juni van het jaar 1614. Nu snel naar Jaffa - er wachtte hem nog een hete tocht. Misschien lag daar wel een pelgrimsschip op de rede bestemd voor een Italiaanse of Franse Middellandse zeehaven. Daar maar eenmaal aangekomen zou het hem wel lukken een Hollands schip te vinden dat huiswaarts koerste. En hij slaagde inderdaad wonderwel - drie maanden later zette hij weer voet aan wal op Westfriese bodem.

Behalve de gezegelde brief van Frater Angelus, die als bewijsstuk moest dienen, bracht Sijmon een kostbaar souvenir mee naar huis: een deken die op het graf van Christus had gelegen. Waarschijnlijk werden dergelijke doeken door Armeense monniken aan de pelgrims verhandeld. Zo'n doek, die gelegen had op de plaats van de dood en verrijzenis van Christus, werd in hoge ere gehouden. In 1709 heeft de kroniekschrijver deze doek en de brief met het eraan vastgehechte zegel persoonlijk nog in handen gehad in het huis van Sijmon's kleinzoon Claes Pietersz Poorter, die toen in Oudesluis woonde.

De Rede van Texel, van Johan Reydon. Binnen acht maanden na zijn vertrek naar de Levant zag Sijmon de rede van Texel weer voor zich liggen.

C H R O N Y K

van de Stad

M E D E N B L I K

door

Dirk Burger van Schoorel

Te Hoorn

Gedrukt bij Timotheus Hoorn,
boekverkoper in de Nes,
In 't Zinnebeeld, naast de Brakke
Grond, te Amsterdam.

V O O R R E D E N.

mynen, te gelyk met de opkomst en voortgank van dat Roemrugtig Ryk niet in vergeetnisse gebragt zouden werden.

Dat dit ook der Perzen gewoonte was, kan blyken uit die Rolle, die in des Konings bewaar-kamer gevonden wierd, wiens geschrift was Gedagtenisse, Ezra. 6: 1, 2.

En 't was wenschelyk, dat de oude Nederlanders dit ook hadde behertigt, dan zoude veele zaken aan ons bekend zyn; waar nu altyd te vergeefs zal gezocht werden.

Dit is ook de Reden waarde Lezer, die my aan gelokt heeft, om eenige gedenkwaardige zaken en outheden van myn Vaderland te onderzoeken, en ook om de zelve aan myns gelyke, te weten Liefhebbers des Vaderlands en der outheden mede te deilen, op een korte en beknopte wyze. Niet zoo zeer om dit geschrift voor een geheele Geschied-schryving te doen door gaan, als wel om andere van geslepenere vernuft en beter gelegenheid voorzien als ik, op te wekken, en aanleidinge te geven tot volmaking van zo noodig een werk; 't zal my genoeg zyn, indien maar eenige nuttigheid door myn moeite aan de weetgierige is toegebragt. Gelieft dan waarde Lezer, dees by een getfelde bladeren tot een Gedagtenisse door te lezen en aan te nemen,
met

V O O R R E D E N.

met zoodanigen herte en genegentheid, als het aan U. E. wert opgedragen, en ik zal altyd toonen, dat ik ben en wezen zal, voor ieder ten dienste voor 't welvaren des Vaderlands; U. E. Vriend en Dienaar.

*Groote-fluis in de Zype,
den ... 1709.*

D. BURGER.

De kroniekschrijver

We vragen ons nu nog af wie de informant geweest is van de schrijver. In ons geval kunnen we dat gemakkelijk nagaan. De Voorrede van de Chronyk van Medenblik is namelijk getekend door D. Burger en heeft als jaartal en plaats van handeling 'Groottesluis in de Zype, den 1709'. De exacte datum wordt niet ingevuld. In het Notarieel archief van notaris Hofland uit Schagen, gedeponneerd in het Rijksarchief te Haarlem, bevindt zich een stuk dat in dit verband van belang is, een verklaring namelijk van de gemeente van de noordzijde van de Zijpe ten verzoeken van haar predikant ds. Florentinus van Hoorn. Deze is getekend door 'alle tegenwoordige leden der Kerkeraad, oud kerkeraadspersonen en verdere leden van de Christelijke Hervormde Kerk van de Zijpe'. Als eerste treffen we aan de naam van Claes Pietersz Poorter, die zijn huismerk zet. Onder het merk staat de opmerking: 'zelfs gezet als lidmaat'. Als tweede op de lijst tekent Anne Pietersz zijn vrouw, terwijl Dirk Burger, de kroniekschrijver, als derde zijn handtekening zet. De verklaring is getekend op drie, vier en vijf januari 1706.

Uit dit stuk mogen we rustig concluderen dat Claes Poorter, gedoopt op 16 mei 1655 in Dirkshorn als zoon van Pieter Sijmonsz Poorter, persoonlijk de avonturen van zijn grootvader Sijmon aan Dirk Burger heeft verteld. Hij zal hem ook de deken hebben getoond die op het graf van Christus gelegen had, evenals de gezegelde brief van Frater Angelus, waardoor Dirk Burger volop de gelegenheid had een afschrift van het origineel te maken ter completering van zijn artikel in de Kroniek van Medenblik. Zo zien we een openbare gedrukte kroniek verankerd in een nooit eerder in druk verschenen fragment uit een familiegeschiedenis.

De Kroniek van 1709 werd gedrukt bij Timotheus Hoorn, boekverkoper In de Nes, 'In 't Zinnebeeld', naast de Brakke Grond te Amsterdam en vond blijkbaar gretige aftrek. In

1736 verscheen namelijk vrijwel ongewijzigd een tweede druk bij Jacob Duyn, Boekdrukker en Verkooper op 't oude Noord, bij de Nieuwesteeg, MDCCXXXVI, dat wil zeggen in 1736 en later nog eens een derde druk in Hoorn in 1767.

Een variant op de kroniek

En dan nog een klein terzijde. In het Gemeentehuis van Haringkarspel bevinden zich een paar losse aantekeningen uit de eerste helft van deze eeuw, afkomstig van wijlen de heer H. Tiebie uit Haringkarspel. Hij schrijft hier:

-'Er is een boekje: 'Uit vroeger tijden', gedrukt in 1732 in de Dirk van Hasseltsteeg in Amsterdam bij Evert Visscher. In dit boekje staat van vele dorpen een verhaal op rijm. Het verhaal of gebeurtenis in Harenkarspel vermeldt over een weddenschap in een café of herreberg in het Kerckebuurt van thans en wel op de plaats waar thans de familie W. Mooy woont. Er zijn nog wel menschen die weten dat daar vroeger een café stond.

Het begin van het rijm luidt als volgt:

*--- zijn dorp en 't ene is Heerenkarspel daar
men eens een zeldzaam wedspel werd
gewaar*

*Een dorpeling gaf al zijn goed en have aan
mits dat hem een dubbele gave van 't geen
hij schonk*

*aan hem dan wederom zou geven
als hij van het heiligdom des bijgeloofs
't gewaande graf des Heeren
daar 't wedspel in bestond
zou wederkeren.'*

In dit kreupelrijm zien we de protestantse visie op een rooms bedevaartsgebruik.

Trouwens, de weddenschap van Sijmon Pieters Poorter wordt niet alleen in deze aantekening vermeld, maar is ook in algemener verhandelingen doorgedrongen en hoort vrijwel tot het gemeengoed van het Oudhollands verleden.

CHRONYK

Van de STAD

MEDENBLIK,

70

Van in van deszelfs eerste begin, opkomst, en florizante staat uytvoorig wett gehandelt, midsgaders van het Castelynschap, en wat groote Heeren het selven hebben bedient.

Beneficijs

Ook een nette Beschryving van de verwonderlyke hoogte en swaarte van der selver Wierdyken.

Als ook

Een nette Beschryving van veele aanmerkenswaardige geschiedenissen, in Noordholland voorgevallen.

Mitsgaders

Ook een korte Beschryving van alle de Eylanden onder dit Noorderkwartier totterende.

Dete Druk vermeerderd met een Staat van de Huysen en Morgentale van Zuyd-holland, sodanig deselve by redres generaal bevonden zyn, en wat deselve jaarlyks in de Verpondingen Contribueren, alles yder Stad met zyn ressort van DORPEN, POLDERS, MEEREN, &c. gesepareert: Midsgaders een nette Staat der Dyken, en veel andere aanmerkenswaardige zaaken.

DOOR

DIRK BURGER van SCHOOREL.

Te HOORN,

Gedrukt by JACOB DUYN, Boekdrukker en Verkooper op 't oude Noord, by de Nieuwe-Steeg. MDCCLXXXVI.

Van MEDENBLIK. 163

Tot Haringkarspel in 't begin van dit jaar, geschiede alhier een ongehoort wetspel van een Huysman, gelyk hier na volgt.

1614. Zimon Pieterfz. Poorter, Scheepen in het Dorp Haringkarspel, op drie Koningen dag, in de Herberg zittende met zyn meedemakkers, om een gelag te drinken, verkoopt aan zyn gezelschap die hy hem in 't gelag zaten te drinken, al zyn Koeyen die op zyn stal stonden, een de een, een Koe, aan de ander twee Koeyen, en voort tot dat hyze alle quyt was: op die conditie, dat hy de Stad van Jerusalem binnen 't jaar zoude bezoeken, en dan zoude hy dubbelt geld voor zyn Koeyen hebben, maar hy zoude zyn beraad hebben tot 's anderen daags de klokke twaalf uren, die afding most twee halfvaten bier in 't gelag geven.

M

ych.

CHRONYK

1664. des anderen daags quamen zy alle by malanderen te twaalf uren, en bragten by, maar niemant bofte, de koopmanschap ofte het wetspel ging aan. En het wetspel moest uytgevoert werden, zoude het gewonnen worden. Wat had Zimon Pieterfz. Poorter te doen, hy gaat heen, en laat Boelhuys houden, en verkoopt voorts al zyn bewint, als Schaapen, Varkens en Lammeren, en Huysraad 't geen hy ontbeeren wilde, meede op zyn Jerusalemfrys, dit gedaan zynde gaf hy aan ieder een Rykxdaalder ofte Rykxdaars dieze hebben woude op gelyke conditie. Maar nam van alle dit voorschreven notariale hantschrift. Dit alles aldus vericht hebbende, reyst deeze Zimon Pieterfz. Poorter na Amsterdam, en verneemt eens wanneer daar Scheepen na de Lavand gingen, en komende op 't Prinzen-hof, hoort aldaar, dat daar een Convoyer na de Straat ofte Levand ging. Hy komende by den Capiteyn en accordeert met hem, hoe veel hy zal geven, om voor Passagier medede te varen. Zy accordeeren dat hy zoude geven, voor zyn vrage en kost alle dagen een oort van een Rykxdaalder, zoo lang hy op het Schip was, op conditie dat hy een kisse meede neunen mogten, daar hy 300 gulden aan Koopmanschap in hadde.

Tot Amsterdam zyn dingen verricht hebbende, gaat naar huys, maakt zyn bultzak klaar: de zeydag komende, dat de Scheepen in Texel quamen, en de zeydag vastgestelt was, kreeg hy een brief van de Capiteyn, dat hy aan boort moest komen, zoo hy nog van meening was om mede te gaan.

Deeze

Van MEDENBLIK. 169

Deeze Zimon Pieterfz. Poorter was niet luy, laat hem met zyn goet dat hem dienstlig was (gepakt hebbende) na de Helder brengen, met een wagen, na dat hy afscheyd van zyn Vrouw en Kinderen hadde genomen, laat hem aan boort zetten, de zeyldag komende, stecken zy met de Vloot (een goede wiut hebbende) in Zee. Eenige Maanden daar na in de Levant komende voor het Heylige Land, liet hem van het Bootsvolk aan Land zetten, voor de Stad Joppe ofte Jaso, en reysde doen van daar op Rama, en tot de Stad van Jerusalem.

Gemeenlyk wort de geenen, die de Stadt Jerusalem en andere gedenkwaardige plaatsen, de welk omtrent de zelve en in het overige Heylige Land gelegen zyn, bezocht en bezigtigt hebben, een brief in 't Latyn, tot bewys van hunnen verrigten arbeyd, door den Gardiaan of Opperste des Bergs Zions verleent. Daarom zal het ook niet ondienslig zyn, een afschrift (gelyk ik nog toonen kan) van dezeren brief te laten volgen, uyt oorzaak, in dezelve by na al de merkwaardigste plaatsen, dewelke men bezoekt en bezigtigt, gedagt werden. Als 't blykt onder anderen, uyt deeze achtervolgende brief, die onze Noorthollander Zimon Pieterfz. Poorter van Haringkarspel heeft mede gebracht.

Frater Angelus à Messana, van orden der Minsterbroeders des H. Francisci Regulaar observantie Provincie Principatus, Guardian van den H. Berg Sion, bewaarder des H. Lands, ende in Orienten Apostolicen Commissaris.

M 3

Alle

Alle endeeenen ieder Saluit: die deezen zullen leezen ofte hooren leezen, van God Almachtig. Wy geven te kennen, ende getuygen, hoe dat in deeze Heylige Stad van Jerusaleem is gekomen, den eerzamen deugdelyken ende vromen (als dat ook genoeg te verstaan doet, eenen Testimonial-brief, gegeven in de Heerlykheyd Heerenkarspel.) Namentlyk Zimon Pietersz. Poorter, ende Inwoonder tot Heerenkarspel, die aandachtig, ootmoedig, en devotelyk, Persoonelyk heeft bezocht en geëert, schier alle eerwaardige Plaatzten des Heyligen Lands: Principalyk Bethlehem; daar Jesus Christus in 't Cribbeken geboren zynde van de reyne Maget Maria, geleyd is geworden, en van de drie Koningen aangebeden, die alle eerwaardigste Heylige Graven, zoo onzes Heeren Jesu Christi, als ook Maria Xpi, ende alle regtgetrouwe geloovige Moeder, in het dal van Josaphat. Die Heylige Bergen Calvaria, Olivet en Zion, daar het menschelyke geslacht, door het overvloedig dierbaar Xpi bloet is verlost geworden, daar Xpi ten Hemel is gevaren. Ende daar naar gezonden in de herten syner geloovigen den Heyligen Geest, daar ook meer ons geloof, verborgentheden en demisterien zyn geschied. Item hy heeft bezocht ende gezien in Bethania het graf van den Heyligen vriend Xpi, namentlyk Lazari, 't huys gade zyne wooninge, als ook Marthae en Marya Magdalena: daar en boven alle andere Heylige plaatzten, zoo in als buyten die Heylige voorschreve Stad Jerusaleem, die van die Pelgrims devotelyk jaarlyks worden bezocht, ende wy hebben kunnen zonder notabel prykel geinsijteert

sijteert worden, alzo hebbende verdient meenigvuldige gratien ende genaden, Jeelagtig Xpi, en uytsprekelyke verdiensten hebben wy den voorschreve Zimon Pietersz. in ware getuygenisse zyner devotie ende pelgrimatie ootmoedelyk gedaan, deezen bekrachtigt, bevestigt, ende met onzen grootsten Zegel, als ook eygene name ende Handschrift, sterk ende autentyk willen maken in Jerusaleem. In 't Klooster St. Salvatoris 1614. den 7. Juny.

Fr. Angelus qui supra Mana prop.

In 't Zegel hier onder deeze boven-genoemde brief, ziet men onder de Apostelen de voeten wassen, en boven een geopende Hemel, met Heylige daar in.

Dit hedendaagse Jerusaleem wert by de meeste Land-beschryvers geseyd te leggen op de hoogte van 32. graden, 44. minuten Noorderbreete, en de lengte is 69. graden.

Jerusaleem is tegenwoordig in zyn omtrek groot 4500. treden, en leyt 12. mylen van Joppe ofte de Middellandsche Zee, Landwaart in, als men daar na toe reyft.

Het zy Christen ofte Jooden die eerst in 't Heylige Land komt, en de Stad Jerusaleem wil bezichtigen, moet groote schattinge geven; ook is 't hem niet geoorloft, voor de eerstemaal in de Stad te treden, dan door de poorte van Damascus,

M 4

maskus,

maskus, aan dewelke ten dien eynde een troep ofte Rot Janitaren de wacht hebben, die ten zeiven tyden, als iemand komt, vragen dan van wat Land-aard hy is, endoen hem stil staan, en gaan midterwylten de Gardiaan ofte Overste des Berghs Zion's daar van verwittigen, die daar op twee van de Geestelyke send. Daar na gaan zy by de Bassa verlor verzoeken, om hem te mogen doen inkomen, na dat zy verlof bekomen hebben, gaan zy hem van de poorte afhalen, en geleyden hem in 't Klooster van onzen Heer en Zaligmaker, in geselschap van twee Zoldaten, of Krygsknegten, die al het reysuuyg befoeken, om te zien of daar ook wapenen onder zyn: want het is de Christenen en Jooden, op straffe van hun leven verboden, gewapent, ofte met wapenen in de Stad van Jerusaleem te treden. Soo iemand een Mynket heeft, die laat het aan de poorte blyven, dat hem, wanneer hy wederom uyt de Stad gaat, trouwlyk behandelt word, mits aan de Krygsknegten wat te geven. Na de Janitaren het reysuuyg bezigtigt hebben, worden ieder de waarde van vyf stuivers, en een maaltijd eeten in 't Klooster der Roomsgezinde gegeven. Dan komen al de Geestelyken des Kloosters den aankomeling, het zy dat hy Geestelyk ofte Werelds, Rooms of Onrooms is, met groote beleeftheit ontfangen, en geleyden hem in de Kerke in het huys der Geestelyke, want ieder, hy zy Rooms ofte Onrooms, word in het Klooster des Heyligen Zaligmakers gehuysvest, sonder een duyts te betalen. Een ieder werd ook door de Geestelyken van dit Klooster de voeten gewasschen, het welke tot Jerusaleem

falem met veel grooter statie geschiet, als op eenige andere Plaatzten, en in deezer wyze. Ten zelve dage als men tot Jerusaleem gekomen is, veranderen al de Geestelyken voor de deur der Kerke, en gaan op een bank, met een tapyt overspreyd, neffens malkanderen zittende, als dan wast de Gardiaan met twee Akoliten en een Kruys-heer, ofte Ridder, gekleet in Priesterlyk gewaad, hem in warm water, dat vol roosen en wel ruykende kruyden is, de voeten, de Geestelyken middelertwylten zingen verscheyden Psalmen en gebeden, die op dit werk passen; na dat de voeten gewassen sijn zoo kust de Gardiaan hem die: desgelyk doen al de Geestelyken, de eene na d' anderen het zelfde. Dan geeft de Gardiaan een ieder een waskaars in de hand, waar na het *Te Deum Laudamus* gezongen word, onder het gaan in manier van omgang, rondom het Klooster, en van daar na de Kerke, op den zelve wyze: alwaar alle de Altaren bezigtigt worden, onder het zingen van Lofzangen, die op ieder Altaar passen.

De meeste beëvaart Reyzers, en andere, die Jerusaleem en andere plaatzten des Heyligen Lands bezoeken, doen zig gewoonlyken het Jerusalems kruys ofte wapen op de armen merken zetten, het welke gewoonlyk de Christenen van Bethleem in deezer wyze doen. Zy hebben veel houter vormen, waar op de merken gegraveert en uytgesneden zyn, die op de armen gezet worden, ieder mag een van deeze vormen na zyn welgevallen uytkiezen, dewelke dan met stof van dovekolen in het graveerzel op den arm gezet word, sulx zy den afstrek van het merk, dat daar op

M 5

gegra-

CHRONYK

72

gegraveert is, op den arm overzet, daar na hout
 een met de linkerhand den arm vast, waar van
 de huid vijf uytgerekt is, en heeft in de reg-
 terhand een klein niet met twee naalden, welke naal-
 den hy van tyt tot tyt in inkt met ofse galle gemengt,
 gedaont, en daar mee de streepen die met de
 houten vorm gemerkt zyn, steekt, het welke py-
 net, een gewoonlyk een kleyn koorsje voor een
 korten tyd veroorzaakt: ook blyven de armen
 twee of drie dagen driemaal zoo dik opgeswol-
 len, als zy anders zyn. Na dat men langs heen
 alle deeze streepen gestuoken heeft, zoo waist men
 de arm af, en ziet toe of 'er ook eenig misflag
 is, als dan begint men wederom, en by wylen
 tot driemaal toe. Wanneer het gedaan is, zoo
 bewint men den arm dicht toe, op het steekzel of
 op de gestuoken hand groeyt een korst, die
 twee of drie dagen daar na afvalt, maar de mer-
 ken blyven blauw staan, en gaan nooyt uyt, uyt
 oorzaak het bloet zig met deeze verf van de Ofse-
 gal in inkt vermengende, tot van binnen onder
 de huyt doordringt, en merken maakt.

Na vorders tot ons voorige propoost te komen,
 deeze voorschreve Zimon Pietersz. Poorter, quam
 binnen de tyd van drie vierendeel jaars in het Dorp
 van Harungkaspe van zyn behouden reys, zyn
 wetspel gewonnen hebbende, vordert zyn geld in
 van de geenen die tegen hem hadden gewet, en
 leefden met zyn Vrouw en Kinderen nog verschy-
 den jaren hier na in vrede. Zyn kisje met 300
 gulden Koopmanschap dat hy op de reys hadde
 meede genomen, daar hadde hy zoo veel meede
 gewonnen dat hy zyn geheele reys te water en
 te Land meede kon betalen, en gekl over hiel. Hy
 bragt

Van MEDENBLIK. 171

bragt een deeken meede, die op het graf Jesu
 Christi hadde gelegen, en is hier nog tegenwoor-
 dig aan de groote Sluys in de Zype.

1616. In de Zomer, is eenen Jan Gerritsz. van
 de Myldyk, met eenig geld na Texel gegaan, van
 meening zynde om een deel Lammeren te koopen,
 en in passant aan de oude Sluys in de Herberg
 komende, om eenste ververschen, vind aldaar een
 perzoon van Thiel in 't gelag, die zoo hy zayde
 meede dat heen wilde, hierop maken zy makker-
 schap, en gingen met malkander heen, maar pas
 over het Koe gras komende, op het viakke zand,
 heeft de makker van Jan Gerritsz. zyn moortge-
 weer uytgehaalt, en heeft Jan Gerritsz. zyn hiel-
 senen aan stukken gehouwen, en alzo deerlyk
 met verscheyden wonden vermoort.

1618. Is in 't West-ent van het Dorp Twisck,
 een wonderlyk Kalf van een Koe gehaalt, het
 hadde 2. hoofden en 8. beenen.

1619. Was het een heete en drooge Zomer, en
 heel sober gewas, een voer hoy wierde tot Barsin-
 gerhorn verkogt voor 20. gulden, een pont hoy
 voor een stuyver, de Koeyen vergingen meest van
 honger op het Land.

1620. Was alhier in Noortholland een Vogel-
 struys te kyken, de Eygenaar hadde hem gekogt
 (zoo hy zeyde) voor 900. gulden, en woog 170
 pont zwaar, en kon tiendalf voet hoog van de
 aarde opwaart reykten, yzer en staal ofte spyker
 slokte hy wel op, maar naderhand liet hy ze
 wederom onbeschadigt ayt zyn fundament ofte
 aars-gat vallen.

1620. In de hooy-tyd, is tot Schaarwoud een
 Kint gebooren, met de eene arm vast aan 't lyf,

Een procesgang

We weten nu dus dat de kroniekschrijver zijn informatie verkreeg van de kleinzoon van Sijmon Poorter, maar ons interesseert het uiteraard ook hoe betrouwbaar de informant was in zijn verslaggeving. Heeft hij het verhaal 'bijgekleurd' omdat hij de goede afloop kende? Heeft het verhaal in de honderd jaar die tussen de reis naar Jeruzalem en de verschijning van de Kroniek in 1709 was verstreken ook essentiële veranderingen ondergaan? Over het algemeen kan zo'n vraag moeilijk beantwoord worden. De informant stond twee generaties van deze voorvader af, maar ik zelf liefst tien. Zou het toch nog lukken iets van het waarheidsgehalte van de Kroniek te verifiëren?

Toen de voorgaande verhandeling over de reis van Sijmon al was geschreven, hield ik me op het Rijksarchief in Haarlem opnieuw bezig met de Schepenrollen van Haringkarspel, die in het jaar 1594 beginnen. Zelfs voor geroutineerde, onderzoekers zijn delen van deze verslagen moeilijk leesbaar. In het rechtbankverslag van 19 december 1613 kwam ik onverwachts tegen waar al jaren naar was gezocht, namelijk de bewuste Jeruzalemreis. Sijmon bleek tegen twee personen een geding aangespannen te hebben wegens contractbreuk. Omdat de Kroniek spreekt over 6 januari 1614 waren door mij wel de processtukken na deze datum gecontroleerd, maar niet van voor die datum!

Uit het verslag blijkt dat er na afloop van de weddenschap een contract is opgesteld bij de notaris-publiek, maar dat twee van de betrokkenen de door hen gesloten overeenkomst niet wilden nakomen. Ze beriepen zich op Schepenkeur 24, mogelijk een verordening die contracten, in dronkenschap opgesteld, geen rechtsgeldigheid verleent. De Kroniek verhaalt ons echter, dat men daags na het afsluiten van de weddenschap opnieuw bij elkaar was gekomen en dat ieder toen bij zijn besluit bleef. Dat verklaart dat de Vierschaar de eiser, namelijk Sijmon, in het gelijk stelt tegenover de beide gedaagden en dat dronkenschap niet als

reden tot ontbinding van het contract wordt geaccepteerd. De gedaagden zijn Aarlen Cornelis Schenckis en Jan Pieter Broers. Personen met de achternaam Schenck waren volgens de Lidmatenlijst van de Hervormde kerk uit 1663 nog in Dirkshorn woonachtig. Op een acte uit 1672 komen de namen Schenck en Poorter zelfs gezamenlijk voor. Een Adriaen Cornelis Schenck, mogelijk een kleinzoon van de gedaagde uit 1613, is dan schout van Haringkarspel, terwijl Pieter Sijmons Poorter, een zoon van de 'toenmalige eiser schepen is. Hieronder volgt; nu het verslag van de 'Rechtdach gehouden den 19 december 1613':

– *'Sijmon Pieters Poirter eyser ende requirant contra Aerien Cornelis Schenckis ende Jan Pieten Broers gedaegdens ende dat omme te onder-teyckenen seckere contracte ende comenschap midtsgaeders leverantie ener (onleesbaar) bij seeckere coebeesten bij de selven eyser aen de voorschreven gedaegdens geleverd ende voorgaande tacxatie ende dat onder conditie van d eyser sijn Jerusalemse reys breder int contract verhaelt. Concludeert midt dese bij provisie tot onderteyckening vant voorschreven contract ende voorts tot condemnatie van dien cum etcetera.'* –

Het verweer van de gedaagden:

– *'De gedaegdens seggen dat de selve coop droncken ende in een droncken herbergh is geschiet ende weeren haer tot dien eynde tot schepenenkeur t XX vier ste artyckel van dien. Concludeeren mitsdien de gedaegdens tot apsolutie.'* –

De hier gebezigde term 'apsolutie' is wel merkwaardig. Mij verstaan daaronder de (rooms-katholieke) vergiffenis van zonden (in de biecht) of de kwijtschelding van kerkelijke straffen (in of buiten de biecht).

Sijmon en Jan Pieter Broers hebben de inzet van de weddenschap nog verhoogd. Dat blijkt even verder op de linker kolom van dezelfde bladzij:

– *'Tot meerder effecte van eysers
eys soo heeft Jan Pieter Broers
noch ontvangen van Sijmon Pieters
ses albertijnen ende nog daerboven een
roose-
nobel en een
ruyters daer Jan Pieters
voor beloofde te responderen
ende op de selfde conditie
concludeert als vooren. ' –*

Jan Pieters vraagt dus ook voor dit deel van de weddenschap 'apsolutie', eveneens op grond van het 24e artikel van het Schepenkeur.

Behalve de koeien van zijn stal heeft Sijmon ook nog gouden munten ingezet, namelijk zes albertijnen en een rozenobel. Een albertijn is een gouden munt van 2,9 gram van de Zuidelijke Nederlanden, geslagen tussen 1600 en 1610 op naam van de Aartshertogen Albert en Isabella van Oostenrijk. Mogelijk zijn het echter dubbele albertijnen geweest met een gewicht van 5,15 gram goud. Er zijn namelijk maar betrekkelijk weinig enkele albertijnen geslagen, dubbele daarentegen in zeer grote aantallen.

Een rozenobel is de Nederlandse naam voor de Engelse gouden ryal (geslagen van 1465 tot 1625) en zo genoemd naar de roos die voorkomt op de zijkant van het op de munt afgebeelde schip. De rozenobel woog 7,78 gram goud. Rozenobels werden tot in de 17e eeuw herhaaldelijk in de Nederlanden geïmiteerd.

Er is ook sprake van dat Sijmon een ruyter aan Jan Pieter Broers overhandigde, mogelijk een Hollandse Rijder, een gouden munt met een gewicht van 10 gram. De munt wordt ook wel als Grote Gouden Rijder aangeduid.

Op de volgende bladzij van de Schepenrol wordt dan tenslotte het vonnis neergeschreven, ook gedateerd 19 december 1613. Het luidt als volgt:

– *'Schepenen verklaren voor vonnis dat Aerien Cornelis Schenckis en Jan Pieter Broers het contract gemaect tussen haerluyden en Sijmon Pieters Poorter sullen onderteyckenen volgens haer gedaen comenschap met Sijmon Pieters gedaen.'* –

Toen de zaak werd voorgebracht op de zitting van 19 december 1613 waren er dus tevoren moeilijkheden gerezen over de nakoming van het contract. De weddenschap zelf moet dus al op zijn minst een paar dagen voor die 19e december hebben plaats gehad. De kroniekschrijver noemt als datum een erkende feestdag, namelijk Driekoningen, wat dus niet juist is. Zou het niet mogelijk zijn dat de weddenschap op een feestdag werd afgesloten die precies een maand eerder viel, namelijk op 6 december?

Tot onze tevredenheid mogen we vaststellen dat de kroniekschrijver blijkbaar een betrouwbaar getuigenis heeft gegeven over de gang van zaken rond Sijmon's reis naar het Heilige Land, behalve waar het de datum betreft.

De kosten van een Jeruzalemse reis omstreeks 1680

Cornelis die Bruyn (1652-circa 1719) schreef het boekwerk 'Reizen door de vermaardste Deelen van Klein Asia ----- Mitsgaders de voornaamste steden van Aegypten, Syrien en Palestina'. De Bruyn was in 1674 uit zijn geboortestad Den Haag vertrokken om in Oosterse landen ter plaatse tekeningen te maken en hij keerde pas in 1693 in ons land terug. Het boek werd in 1698 uitgegeven in Delft. Over de reiskosten in Palestina schrijft hij het volgende:

– 'Ik zal hierbij voegen een Lijst van de kosten welke de pelgrims gehouden zijn te doen zonder onderscheid tussen Heer of knecht, ieder moet evenveel betalen. Vooreerst dan Jaffa of de haven van het Heilige Land. Daar moet men een som van 14 rijksdaalders betalen aan de Gouverneur. De tolken van het Klooster trekken hier de helft van. Zij zijn hiervoor gehouden u een paard ter beschikking te stellen en u tot Jeruzalem te geleiden. Als men weer over Jaffa vertrekt, moet men weer 14 rijksdaalders betalen. Te Jeruzalem gekomen, betaalt men voor het doorgaan door de Poort 2½ rijksdaalder, aan de officier een halve, aan de oppertolk van het Klooster 2½ en voor de tweede tolk een rijksdaalder. Voor de eerste ingang van de Kerk van het Heilig Graf geeft men 15 rijksdaalders en

elke keer dat de deur naderhand geopend wordt 2½ rijksdaalder. Ook ongeveer een rijksdaalder aan de Turk die dicht bij de Kerk woont en ¼ van een rijksdaalder aan de portier. Voor het bezichtigen van de heilige plaatsen buiten Jeruzalem betaalt men aan de tolk ongeveer drie rijksdaalders. Voor het bezoek aan het graf van David willen de Turken ook 2½ rijksdaalder hebben. De onkosten die men maakt om naar Bethlehem te gaan, zowel voor de paarden als voor de tolk, belopen vier rijksdaalders. Als men enkele andere ongewone plaatsen wil bezoeken, kost dat vrij veel meer, want er is geen vastgestelde prijs voor. Voor tatoeëring betaalt men een gouden sequin of 2½ rijksdaalder, sommigen geven meer, want er is geen vastgestelde prijs voor.

De pelgrim die tijdens het Paasfeest in Jeruzalem is, moet 10 rijksdaalders betalen om naar de Jordaan te gaan. De Bassa die het geld ontvangt, geeft een geleide mee. Wie buiten die tijd wil gaan, moet 100 rijksdaalders betalen, wat de Bassa voor een geleide eist. Als men van Jeruzalem vertrekt, moet men aan het Klooster uit dankbaarheid voor een goed onthaal geld betalen, ieder naar zijn vermogen of mildheid. De Hollandse en Engelse kooplui geven gewoonlijk ieder 50 rijksdaalders ...' –

1620 Nederlandse Rijksdaalder ZFr- West Friesland

Voorzijde: Afbeelding van gelauwerd en geharnast portret met zwaard in rechterhand en wapen aan strik in linkerhand

MO . ARG . PRO CONFOE . BELG WEST FRI rozet
Keerzijde: Gekroond generaliteitswapen tussen I6 en 20

CONCORDIA . RES . PARVÆ . CRESCVNT +

Dubbele Albertijn. Gouden munt, die niet in de Republiek, maar in de Zuidelijke Nederlanden werd geslagen, op naam van de aartshertogen Albert en Isabella. Zij oefenden daar de souvereiniteit uit van 1598 tot 1621. De goudstukken hadden een waarde van 7 ½ gulden en vertonen het Bourgondisch kruis van knoestige stokken. Dankzij een relatief hoge tarifiëring waren ze ook de in Noordelijke Nederlanden volop in omloop.

1604 leeuwendaalder West Friesland

*Voorzijde: Afbeelding van staande ridder
achter wapenschild*

*Keerzijde: Afbeelding van klimmende leeuw
naar links*

Metaal: Zilver

Geraadpleegde bronnen

Gedrukte bronnen:

- Burger van Schoorel, Dirk (1709). De Chronyk van de Stad Medenblik, Timotheus van Hoorn. Amsterdam.
- Deursen, A. Th. van (1978). Het Kopergeld van de Gouden Eeuw, deel III. Van Gorcum. Assen.
- Gelder, H.E. van (1980). De Nederlandse Munten. Het Spectrum. Utrecht.
- Heerenga, K. (1910). Bronnen tot de Geschiedenis van den Levantschen Handel I, 1590-1660. Nijhof. 's-Gravenhage.
- Hofdijk, W.J. (1864). Ons Voorgeslacht, deel VI. Kruseman. Haarlem.
- Holandre, J.B.A. (1824). Terra Sainte ou Description des Lieux les Plus Célèbres de La Palestine, Louvai.
- Lampen, W.O.F.M. (1930). Jerusalemvaarders uit West-Friesland In: Oud- en Nieuw West-Friesland, jrg. 4.
- Marsden, P. (1974). De laatste reis van de 'Amsterdam'. De Boer Maritiem. Bussum.
- Theunissen, A. e.a. Topkapi & Turkomanie. De Bataafsche Leeuw. Amsterdam.
- Verkade, P. (1848) Muntboek, bevattende de namen en afbeeldingen van munten, geslagen in de zeven voormalige Vereenigde Nederlandsche provinciën, sedert den vrede van Gent tot op onzen tijd; fac. herdr. Schiedam/A'dam. Van Dijk/Minerva, 1848/1972.
- Wasser, B. (1983). Nederlandse Pelgrims naar het Heilige Land. Terra. Zutphen.
- Zimolong, B. (1938). Navis Peregrinorum. In: Palastina-Hefte des Deutschen Vereins vom Heiligen Lande, Heft 12-14. Verlag J.P. Bachem. Koln.

Ongedrukte bronnen, aanwezig in het Rijksarchief Haarlem

- O.R. 5949 Schepenrol Haringkarspel 1609-1617.
- Afbeelding van vier Nederlandse munten. H.E. van Gelder (1980) De Nederlandse munten, Het Spectrum, Utrecht.

Verantwoording der illustraties in de oorspronkelijke versie

- Omslagillustratie: Fluitschip. Tekening van E.W. Petrejus (1971). Oude Zeilschepen en hun modellen. De Boer Maritieme handboeken. Bussum
- Binnenkant omslag: Kaart uit het rapport De tweede waterkeringen in Noord-Holland, samengesteld door de werkgroep TWNH, okt. 1986
- p. 4 Handtekening van Sijmon Pietersz Poorter op de Schepenrol van Haringkarspel O.R. 5949 (losse aantekening, achter in het boek inz. een weddenschap). Rijksarchief, Haarlem.

Handtekening van Pieter Sijmonsz. Poorter op de Schepenrol O.R.4068. Pieter tekent als schepen een acte d.d. 17-04-1646. Rijksarchief, Haarlem.

Handtekening van Jan Sijmonsz Poorter in het archief van Notaris van Beyeren in Alkmaar, invent. no. 188

d.d. 15-06-1568 inz. testament van Jan S. Poorter en Maertje Cornelis. Gemeentearchief Alkmaar,

p. 6 Kerk van Haringkarspel, gewassen tekening toegeschreven aan A. de Haen, 1744. Kon. Bibl. Den Haag. Signatuur 1391 D 10. Atlas van Stolk. Veranderd gezicht. Boekwerk met platen en tekeningen van Noord-Holland.

- idem Burgers in Holland. Lant-volck in Holland, ets van Claes Jansz Visscher, ±1600. De Groot & Vorstman (1980). Maritime Prints by the Dutch Masters. London.

- p. 8 Dorpskerk, paneel van Adriaen van Ostade, 1660. Gemaldegalerie, Dresden.

- p. 10 Tabakswinkel annex herberg in de Nederlanden, gravure door Christijn v.d. Passé, ±1640. Joh. van Beverwijck

- (1640). De Schat der Gesontheit. Amsterdam,
- p. 12 Het Prinsenhof met het in 1661 gestichte Admiraliteitsgebouw. J.R. Schiltraeijer (1965). Minerva. Amsterdam.
 - idem Foto uit een brochure van Hotel The Grand, Amsterdam,
 - p. 14 De Oudezijds Voorburgwal ca. 1610, gravure van een onbekend kunstenaar, ±1610. B. Bakker e.a. (1988) De Verzameling van Eeghen, Amsterdamse tekeningen 1600-1950. Waanders, Zwolle; Gemeentearchief Amsterdam,
 - p. 15 De Schreierstoren en de Hoofdbrug te Amsterdam ca. 1620-1640, gravure van een onbekend kunstenaar. B. Bakker e.a. (1988), *ibid.*
 - p. 16 en 17 Amsterdam gezien vanaf het IJ, ets van Claes Jansz Visscher, 1611.
 - p. 19 Fluitschip, tekening van E.W. Petrejus (1971), *ibid.*
 - p. 20 Kaart van het Osmaanse Rijk tijdens de regering van sultan Süleyman I (1520-1566). A. Theunissen e.a. (1989). Topkapi & Turkomanie. De Bataafsche Leeuw. Amsterdam.
 - p. 22 Portret van sultan Moerad III (1574-1595) genomen van het titelblad van een vlugschrift uit 1582. Wenen, ONB. Karl Vocelka (1985). Rudolf II und seine Zeit. Böhlau. Wien, Köln, Graz.
- idem Cornelis Haga (1578-1654), Particuliere verzameling. Foto: Iconografisch Bureau. A. Theunissen e.a. (1989), *ibid.*
- p. 24 Barbarijse galeien, Jan Luyken, ets uit Pieter Dans, Historie van Barbarijen en des Zee-Rovers. Amsterdam. A. Theunissen (1989), *ibid.*
 - idem Een slavenmarkt in Algiers, Jan Luyken, ets uit Pieter Dans, Historie van Barbarijen en des Zee-Rovers. A. Theunissen e.a. (1989), *ibid.*
 - p. 26 De Hasewint, een Spaensvaerder, ets van Reinier Nooms, ±1652. De Groot & Vorstman (1980), Maritime Prints by the Dutch Masters, London.
 - p. 28 Audiëntie bij de sultan, uit Salomon Schweigers Reisebeschreibung einer Reise nach Konstantinopel 1608. Wenen, ONB. Karl Vocelka (1985), *ibid.*
- idem Ontvangst van ambassadeur Cornelis Calkoen door sultan Ahmed III, doek van J.B. Vanmour. Rijksmuseum Amsterdam, A. Theunissen e.a. (1989), *ibid.*
 - p. 32 Jaffa, gekleurde lithografie van David Roberts, gemaakt 1838/'39. S. v.d. Land (geen jrt.), Rondreis door Bijbelse Landen. Kok, Kampen,
 - p. 34 Jacobus Zaffius, paneel van Frans Hals 1611. Frans Halsmuseum, Haarlem,
 - p. 38 De Damascuspoort, lithografie van David Roberts, 1838/'39. S. v.d. Land (geen jrt.), *ibid.*
 - p. 40 Uniformes Turcs de Janissaire, Capitaine et marins, tekening naar Jean Brindesi. Durand Viel (1935), Les Campagnes Navales de Mohammed Aly et d'Ibrahim, 1e deel, Parijs,
 - p. 42 en 43 Navis Peregrinorum. Ein Pilgerverzeichnis aus Jerusalem von 1561 bis 1695. Hier afgedrukt de jaren 1613, 1614, 1615. B. Zimolong O.F.M. (1938) Palastina-Hefte des Deutschen Vereins vom HL. Lande. Heft 12-14. Verlag Bachem, Keulen,
 - p. 44 Overzicht van Jerusalem. Jan van Cotwyck (1620), De loflycke Reyse van Jerusalem ende Syrien. Antwerpen. B. Wasser (1938), Pelgrims naar het Heilige Land.Terra, Zutphen.
 - p. 45 Plattegrond van Jeruzalem; V.V.V.kantoor, Jeruzalem,
 - p. 46 Arab Sheiks, houtsnede, ± 1600. Bianco Noé (1640) Viaggio da Venetia al sancto Sepolcro. Zev Vilnay (1963), The Holy Land in Old Prints. Rubin Mass, Jerusalem.
 - idem De Turkse gouverneur in Jeruzalem, 1565. J. Helffrich (1577) Reiss ... nach Hierusalem. Zev Vilnay (1963), *ibid.*
 - p. 46 De Heilige Grafkerk - buitenaanzicht, 1483. Bernhard von Breidenbach (1486) Pereerinationes, Zev Vilnay (1963), *ibid.*

- p. 48 De Heilige Grafkerk, buitenaanzicht, lithografie van David Roberts, 1838/'39. S. v.d. Land (geen jrt.), *ibid*.
- p. 49 De Heilige Grafkerk, buitenaanzicht 1842. W.H. Bartlett Walks about the City and Environs of Jerusalem, 1844. Zev Vilnay (1963), *ibid*.
- p. 50 Plattegrond van de H. Grafkerk. B. Wasser (1983), *ibid*.
- p. 52 De Heilige Grafkerk - binnenaanzicht 1681. Reizen van Cornelius de Bruyn door de Vermaardste Deelen van Klein Asia. de Eylanden Scio, Rhodus, Cyprus (etc.), Delft, bij Hendrik van Krooneveld, 1698.
- p. 53, 54, 55 In de Heilige Grafkerk, lithografiën van David Roberts, 1838/'39. S. v.d. Land, *ibid*.
- p. 56 Bij de Klaagmuur, 1840. W.H. Bartlett (1844) Walks in and about the City of Jerusalem. Zev Vilnay (1963), *ibid*.
- idem Gebed bij de Klaagmuur, 1845. John P. Newman (1864) From Dan to Beersheba. Zev Vilnay (1963), *ibid*.
- idem Pelgrims bij de Klaagmuur, 1880. P. Lortet (1884) La Syrië d'aujourd'hui. Zev Vilnay (1963), *ibid*.
- p. 57 Een straat in de Oude Stad, ± 1851. J.J. Bourassê (1877), La Terre-Sainte. Zev Vilnay (1963), *ibid*.
- idem Een Arabische barbier, ±1882. F. de Saulcy Jerusalem. Zev Vilnay (1963), *ibid*.
- idem En Waterdrager, 1880. F. de Saulcy. Zev Vilnay (1963), *ibid*.
- idem Joodse geldwisselaar, 1880. P. Lortet (1884), *ibid*. Zev Vilnay (1963), *ibid*.
- p. 58 Gezicht op Bethanië, lithografie van David Roberts 1838/'39. S. v.d. Land, (geen jrt.), *ibid*.
- p. 60 Gezicht op Bethlehem, lithografie van David Roberts 1838/'39. S v.d. Land, *ibid*.
- p. 61 Interieur van de Geboortekerk in Bethlehem, lithografie van David Roberts 1838/'39. S. v.d. Land, *ibid*.
- p. 62 Dwarsschip van de Geboortekerk in Bethlehem, foto. Van der Heyden & Gafni (1978), Kijk op Jeruzalem.
- p. 65 De rede van Texel omstreeks 1600. Fragment van een tekening in het Gemeentearchief Den Helder. H. Schoorl & J. Bremer (1983), Volk aan het Marsdiep. Pirola, Schoorl.
- p. 66 Dirk Burger van Schoorel (1709) Voorwoord van de Chronyk van de Stad Medenblik. Timotheus Hoorn, Amsterdam,
- p. 68 Foto Café 'De Hoop', Kerkebuurt, Harenkarspel. Gemeentearchief, Harenkarspel.
- p. 70, 71, 72 Dirk Burger van Schoorel De Chronyk van de Stad Medenblik. Timotheus van Hoorn (1709), Amsterdam/ Jacob Duyn (1736), Amsterdam,
- p. 74 en 76 Bladzijde uit de Schepenrol Harenkarspel 1609-1617. Rijksarchief Haarlem,
- p. 78 en 79 Afbeelding van vijf Nederlandse munten. P. Verkade (1848) Muntboek, bevattende de namen en afbeeldingen van munten, geslagen in de zeven voormalige Vereenigde Nederlandsche provinciën, sedert den vrede van Gent tot op onzen tijd; fac. herdr. Schiedam/A'dam. Van Dijk/Minerva 1848/1972.

Nawoord

De bovenstaande tekst is geheel het werk van mijn tante, P.A.C. Prins-Poorter. Zij heeft de oorspronkelijke tekst verluchtigd met kopieën van etsen, schilderijen etc. Die waren echter niet goed te kopiëren. Die toevoegingen zijn dan ook van mijn hand.

Hendrik Poorter

Bunnik, januari 2007.